

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ἑβδομος

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἀρροῦνται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκαστοῦ ἔτους καὶ εἶναι ἰσχυραὶ—Γραφεῖον τῆς Διοικήσεως: Ὁδὸς Σταυροῦ, 6.

11 Μαρτίου 1879

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΨΑΛΙΔΑ

Ξ. Ἀθανάσιος ὁ Ψαλίδας

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οἱ ἐν Βενετία διαμένοντες Σίμων καὶ Λάμπρος Μαρούτσαι, βαθύπλουτοι Ἰωαννῖται, θέλοντες νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ὡς γλώσσης τῶν ἐπιστημῶν, ἐσύστησαν ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς Ἀγίας Μαρίνης ἴδιον σχολεῖον· πρὸς συντήρησιν δὲ τοῦ σχολείου τούτου κατέθεσαν ἐν τῷ νομιματοκοπιεῖ τῆς Βενετίας ἐντόκως τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια.

Πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Μαρουτσαίου τούτου σχολείου ἐξῆλθε ἐκ Βενετίας ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὅστις διδάξας ἐπὶ τινα ἔτη τὰ στοιχεῖα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ τὰ φυσικομαθηματικά, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ μεταβῆ εἰς Κοζάνην· ἀλλὰ κατ' ἐπίμονον τῶν Μαρουτσαῶν ἀπαίτησιν ἐπανῆλθε μετὰ τρία ἔτη καὶ ἐπανέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑαυτοῦ μαθημάτων.

Ἡ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διασπαρτίσα τοῦ Εὐγένιου φήμη καὶ ἡ πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συρροὴ μαθητῶν κατέστησαν τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων ἀληθινὸν καταφύγιον τῶν Μουσῶν, ἢ, ὅπως τότε ἐκάλουν αὐτήν, Νέας Ἀθήνας· ἀλλ' ἡ φήμη αὕτη ἐγένετο αἰτία νὰ χάσῃ ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων τὸν Εὐγένιον, προσκληθέντα εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Ἀθῶνι συσταθείσης Ἀκαδημίας.

Τὸν Εὐγένιον διεδέχθησαν ἐπὶ μικρὸν ἄλλοι· ἀπὸ δὲ τοῦ 1765 μέχρι τοῦ 1795, δλόκληρον τριακονταετίαν τὸ Μαρουτσαῖον σχολεῖον τῆς Ἀγίας Μαρίνης ἔμεινε κλειστὸν, εἴτε διότι δὲν εὗρισκον οἱ κληρονόμοι ἄνδρα, ὁποῖον ὄριζεν ἡ διαθήκη, τοῦτέστιν εἰδήμονα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, εἴτε διότι δὲν ἐπεμελοῦντο νὰ εὕρωσι τοιοῦτον.

Τὸ μετὰ τῆς Γερμανίας ἐμπόριον τῆς Ἑλλά-

δος καὶ ἡ μετανάστευσις πλέον τῶν τετρακοσίων χιλιάδων Ἑλλήνων¹ εἰς τὰς χώρας τῆς Αὐστριακῆς ἐπικρατείας κατέστησαν δύο πόλεις, τὴν Λείψικον καὶ πρὸ πάντων τὴν Βιέννην, κέντρον τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ καταφύγιον τῶν λογίων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πόλει εἶχε μεταβῆ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1787 νεαρὸς τις Ἕλλην, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλον νεώτερον. Ὁ νεαρὸς οὗτος ὠνομάζετο Ἀθανάσιος Πέτρου Ψαλίδας, εἶχε δὲ γεννηθῆ ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1767. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Πέτρος Χριστοδοῦλου Ψαλίδας μετῆρχετο, ὡς καὶ ἄλλοι αὐτοῦ συγγενεῖς (ὁ Ἰωάννης Ψαλίδας), τὸν ἐμπορον ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Δακίᾳ καὶ ἐν Ῥωσίᾳ· συζευχθεὶς δὲ τῇ 12 Ἰουλίου 1758 τὴν Ζαμπέταν Μυσίου ἐκ χωρίου Βεζήτσα τοῦ Ζαγορίου, ἀπέκτησε μέχρι τοῦ 1767 πέντε τέκνα, τὴν Σουσάναν, γεννηθεῖσαν τῷ 1760 καὶ ὑπανδρευθεῖσαν τὸν Ἀναστάσιον Ἀστρινόν· τὸν Χριστόδουλον γεννηθέντα τῷ 1761· τὴν Ἀλεξάνδραν, γεννηθεῖσαν τῷ 1762 καὶ ὑπανδρευθεῖσαν τῷ 1775· τὸν Μιχαῆλ, γεννηθέντα τῷ 1765 καὶ τελευταῖον τὸν Ἀθανάσιον, γεννηθέντα τῷ 1767.

Τὰ ἐπώνυμα τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτικῶν οἰκογενειῶν Μυσίου καὶ Ἀστρινου μεθ' ὧν ὁ Πέτρος Χριστοδοῦλου Ψαλίδας ἦλθεν εἰς ἐπιγαμίαν δεικνύουσι τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἰωαννίνων.

Πρὶν δὲ τὰ τέκνα ἀνδρωθῶσιν, ὁ Πέτρος Ψαλίδας ἀπεβίωσε τῇ 11 Ἰουλίου 1773, τοῦτον δὲ ἠκολούθησε μετὰ 6 μῆνας καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Χριστόδουλος. Τὰ ἀπορφανισθέντα τέκνα ἔμειναν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς νεαρᾶς γῆρας Ζαμπέτας· αὕτη δὲ τὸν μὲν Μιχαῆλ κατέστησεν ἐνωρὶς ἐμπορον ἐν Δακίᾳ, χορηγίσασα εἰς αὐτὸν καὶ κεφάλαια ἐκ τῶν πατρικῶν, τὸν

1. Ἴδε Γεωγραφίαν νεωτερικὴν Ἰανηλ Ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου· ἐν Βιέννῃ, 1791, σελ. 136.

δὲ Ἀθανάσιον ἐπεμψεν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σπουδῶν τοῦ ὁ Ἀθανάσιος ἐστάλη τῷ 1785, χάριν ἀνωτέρας μαθήσεως, εἰς τὸ ἐν Πουλτάβα τῆς Οὐκραίνης Σεμινάριον. Ἡ χρηστότης καὶ ἡ εὐφυΐα τοῦ νέου Φαλίδα δὲν ἔμειναν ἀπαρατήρητοι ὑπὸ τῶν ἐν Πουλτάβα Ἑλλήνων. Ὁ πατὴρ τοῦ Θεοχάρους Κεραλά Ὀλυμπίου τῷ ἀνέθηκε κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν διδασκαλίαν τοῦ υἱοῦ του, κατόπιν δὲ τῷ ἐνεπιστεύθη καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν Βιέννῃ σπουδῶν του.¹ Ἀναχωρήσας ἐκ Πουλτάβας ὁ Ἀθανάσιος τὸν Αὐγούστον τοῦ 1787 καὶ διὰ Νίζνης καὶ Βουκουρεστίου, ὅπου τότε ἐμπορεύετο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαήλ, ἔφθασεν εἰς Βιέννην.

Μετὰ τετραετῆ ἐν Βιέννῃ σπουδῆν ὁ νέος Φαλίδας ἐξέδωκε τῷ 1791 ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τὸν πρῶτον τόμον φιλοσοφικοῦ συγγράμματος ἐπιγραφομένου «Ἀληθὴς εὐδαιμονία.» Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτῷ ὁ Φαλίδας προσέθετο νὰ ἀποδείξῃ, ὡς ἀρχὰς βεβαίαις ἀφ' ὧν ὀρμώμενοι ἐνεργοῦμεν, τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν μετὰ θάνατον ἀντίδοσιν, καὶ τέλος τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῷ προλόγῳ δὲ τοῦ συγγράμματος τούτου, τελειωθέντος τῇ 18 Ἀπριλίου 1791, ἀναφέρει ὁ ἴδιος Φαλίδας, ὅτι ἦν ἐτῶν εἰκοσιτεσσάρων.

Τῷ αὐτῷ ἔτει 1791 ἐτελείωσε καὶ τὴν μετὰφρασιν τῆς Ἀριθμητικῆς τοῦ Μετζχούργου, ἣν ἐξέδωκε τῷ 1794. Τῷ δὲ 1792 ἐξέδωκεν ἕτερον βιβλίον καλούμενον «Αἰκατερίνα Β', ἥτοι ἱστορία σύντομος τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐν Νίζνη καὶ Ταυριά Γραικοὺς ὑπ' αὐτῆς δειχθείσης εὐνοίας.»

Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη καθ' ἃ ὁ Φαλίδας ἔμεινεν ἐν Βιέννῃ δὲν ἔπαυσεν ἀσχολούμενος ὅτε μὲν εἰς συγγραφήν ἰδίων συγγραμμάτων, ἅτινα ἔμειναν ἀνεκδότα, ὅτε δὲ εἰς ἐπιμέλειαν συγγραμμάτων ὑπ' ἄλλων ἐκδιδομένων. Τοιαῦτα δὲ ἦσαν ἡ λογικὴ τοῦ Σουζδουρῆ, καὶ ἡ λογικὴ τοῦ Βαῦμεστέρου. Ἐν τῇ προμετωπίδι δὲ τοῦ τελευταίου τούτου συγγράμματος σημειοῦται, ὅτι αὐτὴ ἐξεδόθη ἀδι' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβοῦς διορθώσεως σπουδαίου τινός, περὶ τὰ ἐνταῦθα (ἐν Βιέννῃ) φιλοσοφικὰ μαθήματα ἐνασχολούμενου.» Οὗτος δὲ ὁ σπουδαῖος ἦν ὁ ἡμέτερος Φαλίδας. Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι οὗτος ἐν Βιέννῃ ἐθεωρεῖτο εἰς ἐκ τῶν σπουδαίων Ἑλλήνων λογίων.

Παίζων δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνεσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν, καὶ ἐξέδωκεν ἀνωμόως τὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐν Βενετίᾳ ἀνατυ-

1. Ὁ Θ. Κεραλάς οὗτος εἶναι ὁ κατὰ τὸ 1823 εὐρισκόμενος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς Εὐρώπην εἰς εὔρεσιν δανείου. Ἰδὲ Ἱστορίαν Τρικοῦπη, Τόμ. γ', σελ. 97.

πούμενον σύγγραμμα, ὑπὸ τὸ γνωστότατον ὄνομα «Ἐρωτος ἀποτελέσματα.»¹

Μετὰ δεκαετῆ ἐν Βιέννῃ διαμονὴν αὐτοῦ ὁ Φαλίδας ἀπεφάσισεν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν γενέθειραν πόλιν· ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ διάστημα διεχειρίζετο τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν ἐν Ἠπειρῷ ἀνὴρ διάσημος ἐπὶ πανουργίᾳ, δολιότητι καὶ θηριωδίᾳ· ἡ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς τάσις αὐτοῦ ἦν ἀνάλογος πρὸς τὴν τυραννικὴν καὶ θηριώδη διαχείρισιν τῆς ἐξουσίας του, διότι πρὸς πλήρωσιν τῶν κτηνωδῶν ἀπολαύσεών του ὁ Ἀλῆς δὲν ἐδυσκολεύετο ν' ἀρπάξῃ τὰ κτήματα, τὰς γυναῖκας, τὰς κόρας καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς τῶν πολιτῶν. Πᾶσα πρᾶξις αὐτοῦ μόνον εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον ἀπέβλεπε· φίλους δὲ δὲν ἀνεγνώριζεν ἄλλους, εἰμὴ τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτό. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας δὲν ἠγνόει βεβαίως οὔτε ὅποιοι τινὲς ἀνθρωποι μορφώνονται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐν τοιαύτῃ κοινωνίᾳ, οὔτε τὸν κίνδυνον ὃν διατρέχουσιν οἱ πρὸς τυράννους ἐμπορευόμενοι.

Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται κείνου ἴσκι δούλος, καὶ ἐλευθερὸς μὴ

ἀλλὰ κατῆλθε, διότι διακωῶς ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς ἀνακούφισιν τῆς πτώσεως τοῦ ταιπιώρου καὶ δυστύχου, ὡς ἔλεγεν, ἔθνους του, ἐνόμιζεν, ὅτι ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο εὐκολώτερον, εὐρισκόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοειθῶν του ὡς διδάσκαλος, παρά ὡς συγγραφεὺς μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς συμβουλευῶν τὰ δέοντα, πολλάκις δὲ καὶ τὰ παράτολμα.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ Βιέννης ὁ Φαλίδας ἐξέδωκε μικρὸν τι συγγραμμάτιον ἐπιγραφόμενον «Καλοκινήματα, ἥτοι Ἐγχειρίδιον κατὰ φθόνου καὶ κατὰ τῆς Λογικῆς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου.» Εἰς ἀπάντησιν τοῦ φυλλαδίου τούτου εἶχεν ἐκδοθῆ τότε ἡ πρὸς Παγκράτιον τινὰ ἱεροδιάκονον ἐπιστολὴ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου.

Φθάσας εἰς Ἰωάννινα ὁ Φαλίδας τῇ 14 Σε-

1. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὡς ἴδιον ἔργον προσέφερεν ὁ Φαλίδας τῷ 1812 εἰς τὸν Ἄγγλον ἱατρὸν Χόλλανδ, περιηγούμενον τὴν Ἠπειρὸν ἴδε Κλαίω, ἀριθμ. 728.

Εἰς πλειοτέραν δὲ βεβαίωσιν τούτου μεταφέρωμεν ἐνταῦθα περικοπὴν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Frederici Northe, τοῦ μετὰ ταῦτα Κόμητος Γουλφφὸρδ, γεγραμμένην λατινιστὶ πρὸς τὸν Φαλίδα ἐκ Ζακύνθου τῷ 1813:

«Maxime vero delectatus est opere tuo quod «Ἐρωτος ἀποτελέσματα» inscribitur, et mihi tantum legendi desiderium incipit, ut te sollicitare non desinam prius quam a te librum acceperem, obsecro te igitur, mi Phalida, ut exemplar aliquod mihi huc transmittas. . . .» Ἦτοι: «Τὰ μέγιστα δὲ εὐχαριστήθη (ὁ Χόλλανδ) ἐκ τοῦ συγγράμματός σου τοῦ ἐπιγραφομένου «Ἐρωτος ἀποτελέσματα» καὶ τσαύτην ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀναγνώσῃ αὐτὸ μοι ἐπέβαλεν, ὥστε δὲν θὰ σὲ ἀφήσω νὰ ἡσυχάσῃς πρὶν μὲ πέμψῃς αὐτὸ τὸ βιβλίον. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν, Φαλίδα μου, πέμψῃς μοι ἀντίτυπόν τι. . . .»

πτεμβρίου 1795, ἐγένετο μετὰ μεγίστης προθυμίας δεκτὸς καὶ ἐπροτάθη ἀμέσως παρὰ τῶν δημογερόντων τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἀρχιερέως, γινώσκοντος καὶ συναινοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Ἀλῆ, εἰς τὸν τότε ζῶντα Πάνον Μαρούτσην διδάσκαλος τῆς κεκλεισμένης Μαρουτσαίας σχολῆς. Δεκτῆς γενομένης τῆς προτάσεως, ἤρξατο τῆς διδασκαλίας ὁ Φαλίδας τῇ 1 Φεβρουαρίου 1796, ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ γροσίων δεκακοσίων· ἀλλὰ μετὰ ἐν ἔτος, εἰσελθόντων τῶν Γάλλων εἰς Βενετίαν, καὶ κηρυχθείσης τῆς Τσέκας (νομισματοκοπεῖου) αὐτῆς εἰς χρεωκοπίαν, ἀπωλέσθη καὶ τὸ μαρούτσειον κληροδότημα· οὕτω δ' ἀπωλέσθησαν πρὸς στιγμὴν καὶ αἱ τοῦ Φαλίδα ἐλπίδες τοῦ νὰ μείνῃ διαρκῶς ἐν τῇ ἀγαπητῇ αὐτοῦ πατρίδι, ταῖς Ἰωαννίνοις.

Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ καὶ ἡ πόλις τῆς Λεβάδειας, καὶ ὁ αἶκος τῶν Μουρούζων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐσπευσαν νὰ προσκαλέσωσιν ὡς διδάσκαλον τὸν Α. Φαλίδα, ἡ μὲν Λεβάδεια ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ γροσίων δύο χιλιάδων, οἱ δὲ Μουρούζαι τριῶν· ἀλλ' οὔτε ὁ Φαλίδας ἐπιθύμει ν' ἀπομακρυνθῇ τῶν ἀγαπητῶν εἰς αὐτὸν Ἰωαννίνων, οὔτε ἡ πόλις ἐστέρηε νὰ ἴδῃ ἀπερχόμενον τὸν σοφὸν αὐτῆς διδάσκαλον· διὰ τοῦτο κοινῇ ψήφῳ τῆς πόλεως τὸ μαρούτσειον τῆς Ἀγίας Μαρίνης σχολεῖον ἐγένετο τῆς πόλεως, ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ τοῦ Φαλίδα χιλίων μόνον γροσίων· τοῦτο δὲ διήρκησε τέσσαρα ὀλόκληρα ἔτη.

Ἡ ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάλυσις τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας, ἐπενεγκοῦσα καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς ἐν Ἐπτανήσῳ κυβερνήσεως, μετέβαλε κατ' ἀκολουθίαν καὶ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπειροῦ τὰς πολιτικὰς σχέσεις πρὸς τὸ γειτονικὸν τοῦτο κράτος· εἰς διακρούσασιν τῶν νέων τούτων σχέσεων ὁ Ἀλῆς μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὸν Α. Φαλίδα· ἐν ᾧ δὲ ὁ Φαλίδας εὐρίσκετο κατὰ τὸ 1801 ἐν διπλωματικῇ ἀποστολῇ εἰς Κέρκυραν, ὁ Ἀλῆς διατάσσει τὸν ἐπίτροπον τοῦ Ζωσιμαίου λάσου (κληροδοτήματος) Κρομμύδην νὰ διδῇ τὸ ἥμισυ τούτου εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ἀγίας Μαρίνης· ἀλλ' ἡ διανομὴ αὕτη δυσκρέστησε τοὺς Μπαλαναίους, καὶ πρὸ πάντων τοὺς διαχειριζομένους τὸ κληροδότημα τοσοῦτον, ὥστε διαβολὴ, διαδοθεῖσα τότε εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ διδασκάλου Φαλίδα ἐπὶ ἀθεΐα, ἀπεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους του ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας.

Μὴ θέλων ὁ Φαλίδας νὰ ἔχῃ σχέσεις μὲ τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιτηδείους διαχειριστὰς τῶν κληροδοτημάτων, προσεπάθησεν ἀμέσως νὰ εὕρῃ ἄλλοθεν τὴν συντήρησιν τοῦ σχολεῖου του· καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1802 ἤρξατο νὰ συνεννοῖται μετ' ἄλλου γενναϊόφρονος καὶ συνετοῦ τέκνου τῆς Ἠπειροῦ, τοῦ Ζῶη Καπλάνη· μετὰ μακρὰν μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν, σωζομένην ἐν βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ «Κόπια γραφῶν εἰς τὸ Σχολεῖον

Ἀγίας Μαρίνης ἀναφερομένων», κατόρθωσε νὰ δημιουργήσῃ τὸ γενναῖον κληροδότημα τοῦ Ζῶη Καπλάνη, οὗ αἱ διατάξεις ἐξεδόθησαν τῷ 1809 ἐν Μόσχᾳ ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ, ἐπιγραφομένῳ «Σπάνια ἔργα εὐποιίας τοῦ Ζῶη Καπλάνη.»

Κατὰ τὴν μακρὰν ἐν Ἰωαννίνοις διατριβὴν τοῦ ὁ Φαλίδας ἦλθε δις εἰς γάμον· πρῶτον τῷ 1800 Νοεμβρίου 11 μετὰ τῆς Ζαχαροπούλας, θυγατρὸς Ἀναστασίου Κοντοθασίλη, ἐξ ἧς ἀπέκτησε μέχρι τῆς 6 Ἀπριλίου 1805, ἡμέραν καθ' ἣν ἡ Ζαχαρούλα ἀπεβίωσε, τέσσαρα τέκνα, δύο θυγατέρας, τὴν Ἐλισάβετ καὶ Ἐλένην, καὶ δύο δίδυμα ἄρρενα, τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀναστάσιον· δεύτερον δὲ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1806 μετὰ τῆς Βασιλικῆς Ἀποστόλου Σπάχου, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο υἱοὺς, τὸν Πλάτωνα καὶ Νικόλαον, καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Εὐφροσύνην.

Ἐνῶ δὲ ὁ Φαλίδας συνεδέετο στενώτερον μετὰ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Ἀλῆς ἐγένετο ἀπαιτητικώτερος· ἐζήτηε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐκθειάζῃ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, καὶ νὰ παριστᾷ εἰς τοὺς τότε συχνότερον παρ' ἄλλοτε ἐπισκεπτομένους τὴν Ἠπειρὸν Εὐρωπαίους τὸν Ἀλῆν, ὡς τὸν ἀγαθώτερον ἡγεμόνα· νὰ συντρέχῃ δὲ αὐτὸν καὶ εἰς οὐδετέρωσιν τῶν ὑπὸ τῶν Προξένων κατ' αὐτοῦ διενεργουμένων, τὰ ὅποια ἀκριβῶς ἐγνώριζεν ὁ Ἀλῆς διὰ τῆς κατοικήσεσται ὑπὸ τῶν ὑποπροξένων συνισταμένης κατασκοπίας του.

Ἐν τοιαύτῃ εὐρεθείς δυσκόλῳ θέσει ὁ Φαλίδας ἐπροτίμησεν, ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, νὰ παύσῃ τὰς μετὰ τοῦ Ἀλῆ σχέσεις, παρὰ νὰ γίνῃ αἰσχρὸν αὐτοῦ ὄργανον. Καὶ ὁ μὲν θηριώδης Ἀλῆς ἐσεβάσθη τὴν τοιαύτην τοῦ Φαλίδα ἀπόφασιν, τὰ θύματα ὅμως τῶν κακοθητιῶν αὐτοῦ τε καὶ τῶν υἱῶν του εὗρον τὴν περίστασιν νὰ διαβάλωσιν ἐκ νέου αὐτόν. Ἰδοῦ δὲ πῶς περιγράφει αὐτὰ ἐν ἐπιλόγῳ διηγήματος συμβάντος τινός ἐν τινι οἰκογενεῖᾳ·

«Παράξενον πρᾶγμα ἦταν στὰ Γιάννινα σὲ μερικοὺς, ὅπου ἀτιμάζονταν ἡ τὰ παιδιὰ τους, ἡ τὰ ἀδέρφια τους, ἡ αἱ ἀδερφαῖς τους ἀπὸ τοὺς πασιιάδες, οἱ ὅποιοι, ἂν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐλυποῦνταν, καὶ ἐφάνονταν πῶς βάνουν τὸ κεφάλι τους νὰ ἀποθάνουν, ὕστερον ὅμως τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐστοχάζονταν τιμῆν, τὴν κακίαν ἀρετὴν, ἐτεντόνονταν, ὑπερηφανεύονταν στὴν ἀτιμίαν τῶν ἰδικῶν τους, καὶ ἐφοβέριζαν καὶ τὸν κόσμον, καὶ ἤθελαν νὰ συμβουλευθῶν τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ δείχνωνται στὸν κόσμον φρόνιμοι καὶ ἐμπειροὶ σ' ὅλα, οἱ νήπιοι καὶ ἀνόητοι, καὶ ἀγωνίζονταν νὰ πλουτίσουν μὲ τὴν ἀτιμίαν τῶν ἰδικῶν τους οἱ τερλοῖ· καὶ οἱ τίμιοι βλέποντες τὰ παρόμοια, ἡ ἐπρεπε διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσουν νὰ δαγκάνουν τὴν γλῶσσάν τους, ἡ νὰ τοὺς λέν καὶ, ὅτι ἔχουν δίκιο σ' ἐκεῖνα ὅπου λέν. Ταλαίπωρη ἀνθρωπότητα σὲ πόσα ἄτοπα κατανταίνεις ἀπὸ κάτω σὲ μίᾳ τυραννικῇ κυβερνήσει.»

Μόλις ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸ 1820 ὁ Φαλίδας κατέφυγεν εἰς Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου, ὅπου διαμείνας 18 ὁλοκλήρους μῆνας ἀπώλεσε δύο ἐκ τῶν τέκνων του, τὴν Ἐλισάβετ, σύζυγον τοῦ ἱατροῦ Λουκά Βάγια, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον· ἐκεῖθεν δὲ κατώρθωσε ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Κέρκυραν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822· μετὰ ἐξαστῆ δὲ κοπιώδη ἰδιωτικῆν διδασκαλίαν πρὸς πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Λευκάδι σχολείου, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1829, ἄγων τὸ 63 ἔτος τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας.

Περὶ τοῦ Ἀθανασίου Φαλίδα εἴχομεν πολλὰ νὰ εἴπωμεν, ὡς ἀνθρώπου, ὡς διδασκάλου, ὡς λογίου καὶ ὡς ἀνδρὸς ἀναμιχθέντος εἰς τὰ πολιτικά τῆς πατρίδος του· διότι ἐπὶ 42 ὅλα ἔτη εἰργάσθη ἀκαταπαύστως, εὐεργετῶν ὡς ἀνθρώπος, φωτίζων ὡς διδάσκαλος, ἐνεργῶν καὶ συμβουλεύων τὰ θέοντα εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνιζομένους ἀδελφούς του, ὡς ἀληθὲς πατριώτης, γνωμοδοτῶν καὶ γράφων περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσης, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ὡς λόγιος· ἀλλὰ τὰ ὄρια τῆς Ἑστίας εἶναι στενὰ πρὸς ἐξιστόρησιν τοῦ μακροῦ βίου ἐνὸς τῶν φιλοπονωτάτων καὶ δραστηριωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης· διὰ τοῦτο θέλομεν περιορισθῆ εἰς ὀλίγα, καὶ ταῦτα τὰ χαρακτηριστικώτερα, ὡς διδασκάλου, ὡς λογίου, καὶ ὡς ἀνθρώπου.

Εἰς τῶν διασημοτέρων μαθητῶν τῆς Καπλανικῆς σχολῆς ὑπῆρξε καὶ ὁ Χριστόφορος Φιλιππῆς. Τοῦ ἀνδρὸς τούτου σώζεται παρ' ἐμοὶ ἰδιόχειρον αὐτοῦ μικρὸν ἔργον, ἐπιγραφόμενον «Λοκίμιον περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολείων καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὰ ἐπικρατούσης μεθόδου τῆς παραδόσεως, 1812, Ἰουνίου 5, Ἰωάννινα.» Ἐξ αὐτοῦ ἀποσπῶμεν μόνον ὅσα ὁ διδάσκαλος Φαλίδας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἐδίδασκεν·

Α' Στοιχεῖα φιλοσοφίας κατὰ τοὺς νεωτέρους μεταφυσικούς τῆς Εὐρώπης Λώκιον, Κάντιον κτλ.

Β' Στοιχεῖα μαθηματικά τοῦ διδασκάλου τῆς μαθηματικῆς ἐν Βιέννῃ Μεττζβούργου μεταφρασμένης εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἰδίωμα.¹

Γ' Φυσικὴν πειραματικὴν τοῦ Χορβάτη, διδασκάλου εἰς τὸ γενικὸν Σχολεῖον τῆς Πέστης, ἐξηγῶν τὰ κεφάλαια διὰ πειραμάτων, ὅσα συγχωρεῖ ἡ παρούσα κατάστασις.

1. Τὴν Ἀριθμητικὴν τοῦ Μεττζβούργου τὴν ἐξέδωκε καὶ διὰ τόπων. Ἡ Ἀλγεβρα δὲ καὶ ἡ Γεωμετρία εἶναι χειρόγραφα εἰς τὴν παράδοσιν, τὰ ὅποια θέλουσιν τυπωθῆ ἐντὸς ὀλίγου καὶ μὲ αὐτὰ θέλουσιν τυπωθῆ καὶ τὰ φιλοσοφικά του συγγράμματα ἢ Λογικὴ, ἢ Μεταφυσικὴ, ἢ Ἠθικὴ, ἢ Φυσικοχημικὴ, καθὼς καὶ ἡ Σφαιρικὴ Γεωγραφία, ἢ Πολιτικοφυσικὴ, καὶ μάλιστα τῆς Ἠπειροῦ μὲ χάρτην νέον ὑπ' αὐτοῦ σχεδιασμένον ἀκριβέστατα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χειρογράφων συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἔτινα ἀναφέρει ὁ Φιλιππῆς, σώζονται παρ' ἐμοὶ ἀκέραια ἢ Λογικὴ, ἢ Μεταφυσικὴ καὶ ἡ Ἠθικὴ. Σ. Α. Κ.

Δ' Γεωγραφίαν μαθηματικὴν καὶ πολιτικὴν ἐρασιμένην ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους νεωτερικούς γεωγράφους.

Ε' Τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν μὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν.

Ὁ Φαλίδας ἀπερχόμενος ἐκ Βιέννης εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὄργανα ἰδιόκτητα πρὸς διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς. Τὰ ὄργανα ταῦτα ἐδώρησε κατόπιν εἰς τὴν Καπλανικὴν σχολὴν· ἦσαν δὲ ταῦτα, ὡς ὁ ἴδιος τὰ ὀνομάζει εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Καπλάνην, καὶ ὡς πραγματικῶς ἦσαν κατὰ τὸν ἀνά χειρὰς ἡμῶν εὐρισκόμενον ἰδιόχειρόν του κατάλογον, μηχαναὶ ἀεροστατικά, ἤλεκτρικαί, πνευματικά καὶ ὀπτικά. Αἱ μηχαναὶ αὗται ἐχρησίμευον οὐχὶ μόνον εἰς διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κοινόν, καὶ ὡς ἐκ παραδόσεως ἠκούσαμεν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἄλῆν καὶ τοὺς υἱούς αὐτοῦ· ἐκ τοῦ καταστίχου δὲ τῶν ἐσόδων του κατὰ τὸ 1798 βεβαιοῦται τοῦτο, διότι εὕρισκεται· πρόσδοδος 112 γροσίων, καθὼς καὶ εἰς τὰ τῶν ἐπομένων ἐτῶν μικρότεροι ποσότητες ἐκ πειραματικῆς διδασκαλίας.

Πρώτη λοιπὸν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων τὰ Ἰωάννινα εἶδον ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος τὴν φυσικὴν διδασκαλίαν διὰ πειραμάτων, διότι πρῶτος ὁ Α. Φαλίδας ἐδίδασκεν αὐτὴν.

Πρώτη ἐπίσης ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐξέπεμψε διδασκάλους τῆς Λατινικῆς γλώσσης εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, διότι πρῶτος ὁ Α. Φαλίδας ἐδίδαξε δημοσίᾳ αὐτὴν, ἢ μετὰ μεγίστης εὐχερείας ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπιστολικὴν αὐτοῦ κοινολογίαν μετὰ τῶν Εὐρωπαίων ἐπιστημόνων δι' αὐτῆς εἶχε καὶ πολυτέλειδα πολιτικὰ ὑπομνήματα, ἔτι καὶ νῦν σωζόμενα, εἰς αὐτὴν ἔγραψεν.

Ἴδου δὲ τί διηγείται ὁ Α. Πολυζωίδης ἐν τοῖς Νεοελληνικοῖς αὐτοῦ·

«Ὅτε τινὲς τῶν προκρίτων τῆς εἰρημένης πόλεως (Μελενίου) ἐκάλεσαν ὡς μερικὸν διδάσκαλον τῆς Λατινικῆς γλώσσης (χάριν κρείττονος μορφώσεως τῶν ἑαυτῶν τέκνων) ἕνα Ἠπειρώτην μαθητὴν τοῦ Φαλίδα, τὸν ἔπειτα εὐκλεῶς ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ διδάξαντα Χριστόφορον Φιλιππῆν, δὲν ἀπηξίωσε καὶ προσεβηκῶς τὴν ἡλικίαν (ὁ κοινὸς τῆς πόλεως διδάσκαλος Ἀδαμος Τσαπέκος) νὰ συμμαθητεύῃ καὶ συσπουδάζῃ μετὰ τῶν νέων μαθητῶν του (ὧν εἰς καὶ ὁ γράφων) παρὰ τῷ εἰρημένῳ Ἠπειρώτῃ.»

Οἱ θέλοντες λοιπὸν κρεῖττονα παιδεῖαν ἐζητοῦν μαθητὴν τοῦ Φαλίδα· καὶ οἱ θέλοντες νὰ διδάξωσιν ἢ νὰ διδαχθῶσι τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν ἐζήτουν ἀντίγραφα τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων τοῦ Φαλίδα. Ὁ μακαρίτης Χρηστίδης ἔλεγε εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον ἀπὸ μνήμης παραγράφους ὁλοκλήρους ἐκ τῆς Μεταφυσικῆς

τοῦ Φαλίδα, διότι αὐτὴν νέος εἶχε διδαχθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Πόσον δὲ λόγιος ἦτο ὁ ἀνὴρ ἀρκούντως νομίζω ὅτι καταδεικνύουσι τοῦτο τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἱατροῦ Χόλλανδ, ὅστις προσωπικῶς ἐγνώρισε τὸν Φαλίδαν·

«Πάντων (τῶν ἐν Ἰωαννίνοις λογίων) ἀναντιρρήτως ἐπρώτευσεν ὁ προειρημένος Φαλίδας. Ὁ θαυμαστός οὗτος ἀνὴρ ἐκέκτητο ὅσων πολυμάθειαν καὶ εὐφυίαν, τσαούτην εὐφρόδειαν καὶ δεινότητα περὶ τὸ λέγειν· ἐλάλει ἀπταιστως τὴν λατινικὴν, τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν, τὴν γαλλικὴν, τὴν ἰταλικὴν, τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ῥωσικὴν· ἦτο ἱκανὸς ν' ἀγορεύσῃ μετὰ νεανικῆς ζωηρότητος περὶ παντὸς θέματος, ἰδίως δὲ περὶ τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς εὐκλείας τῆς πατρίδος τοῦ Ἑλλάδος. . . Ὁ Φαλίδας ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐσπούδασε θετικὰς καὶ ἀκριβεῖς ἐπιστήμας· φύσει ὅμως ἀποκλίνει εἰς μελέτας φιλοσοφίας.»

Ἄλλ' ἄλλοι περιηγῆται, ὁ Ἑμερσων, ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν ἐν Κερκύρα, ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν ἐμπάθειαν καὶ φθόνον κατὰ τῆς ὑπολήψεως τοῦ Κοραῆ! Εὐτυχῶς τῆς παρανοήσεως ταύτης τὴν διαφώτισιν εὕρισκόμεν ἐν προγενεστέρα τοῦ Φαλίδα ἐπιστολῇ πρὸς τὴν Ἰωάννην Χαμπέλιον, ἐρωτήσαντα αὐτὸν τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις·

«Τὰ συγγράμματα τοῦ Κοραῆ . . . ἐσπειραν τὴν φιλεπιστημοσύνην, ἢ ὄχι;

Μήτε τὸν κλεινὸν καὶ ἀξιώπεινον Κοραῆν νὰ κατηγορήσω σκοπὸν ἔγω, μήτε πάλιν, διότι τὸ γένος χρεωστῆ εἰς αὐτὸν μέγα τι, πρέπει εἰς ἐμὲ διὰ τοῦτο νὰ κρύψω τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι οἱ Ἰωαννῖται καὶ πρὸ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κοραῆ εἶχον τὴν φιλομάθειον καὶ φιλεπιστημοσύνην τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἐκπαλαὶ καθίδρυσις τῶν σχολείων, εὐκλεῶς προστατευομένων τὴν σήμερον ἀπὸ τοὺς Καπλάνας καὶ Ζωσιμάδας, διὰ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς κάμνει ὅ,τι εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίζει ὠφέλιμον. Τὸ μαρτυροῦν οἱ σοφοὶ ἄνδρες, τοὺς ὁποίους ἐξέθρεψαν κατὰ διαφόρους καιροὺς, Μελέτιον τὸν μέγαν εἰς ἀρετὴν καὶ μάθησιν, Σουγδουρῆν καὶ ἄλλους, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς εἰς βαθὺν ἐκοιμήτο ἕπνον. Ἐχε λοιπὸν ἀπάντησιν εἰς τὸ πρῶτόν σου ζήτημα, ὅτι οἱ Ἰωαννῖται καὶ πρὸ τοῦ Κοραῆ ἔπνεον τὸ φιλεπιστήμον, ὡς ἔμφυτον δὴ τοῦτο εἰς τὸν Γραικὸν τὸ ἔθνος, καὶ τώρα πολὺ περισσότερον· καὶ ἂν ἦναι ἑλλειψίς, εἰναίη τῶν καιρῶν, καὶ ὄχι τῆς πόλεως· ἐδώρθωσαν ὅσα ἦσαν διορθωτά καὶ δὲν περιμένουν, εἰμὴ καιρὸν εὐκαιρον ἵνα διορθώσων καὶ τὰλλα.

Ποία ἦν παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας; κ.τ.λ.

Εἰς περισσοτέραν κατάληψιν τῶν τοιούτων

λάβε τὴν ὑπομονὴν νὰ ἀκούσῃς τὴν διαίρεσιν τῶν μαθημάτων. Ὅλοι οἱ μαθηταὶ τῶν παρὰ τὴν φιλοσοφίαν ἄλλων ἀκροαμάτων διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις· ἡ πρώτη καὶ ἐσχάτη ὑπὸ τὸν ἑσχατοὺ διδάσκαλον, λαμβάνουσα τὰ στοιχεῖα τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἰσοχρόνως, χωρὶς νὰ γίνηται διακοπὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἀκούονται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ κατήχησιν δις τῆς ἐβδομάδος· ἀφοῦ ἀσκηθῶν ἀρκετὰ εἰς τὸ τεχνολογικὸν μέρος, μεταβαίνουν ὑπὸ τὸν δεύτερον διδάσκαλον καὶ συσταίνουν τὴν δευτέραν ἢ μεσαίαν τάξιν· ἐνταῦθα λοιπὸν γυμναζόμενοι τὸ ὀρθογραφικὸν καὶ συντακτικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ σπουδάζοντες τὴν γλῶσσαν στερεώτερα, παραβάλλοντες τὴν μὲ τὴν ἡμετέραν, καὶ ἐφαρμύζοντες εἰς τὸ ἠθικὸν τὸ καθημερινὸν μάθημα, φυλάττοντες καὶ ἐνταῦθα τὴν τάξιν, τὴν ἑποῖαν διαλαμβάνουν οἱ λόγιοι Ἑρμαῖ. Περὶ τοῦ Λυκείου καὶ πρὶν ἀκόμη εὐγονοὶ οἱ λόγιοι Ἑρμαῖ, ἰσοχρόνως σπουδάζουν καὶ τὸ γενικὸν τῆς ἱστορίας, ἀκούουσι καὶ τὴν σημερινὴν γεωγραφίαν, ὅσας ἡμέρας δὲν παραδίδονται ἱστορίαν, καὶ μετὰ ταῦτα μεταβαίνουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, εἰς τὰ ὅποια ὅλα οἱ διδάσκαλοι βιοθούνται ἀπὸ τοὺς Λατίνους καὶ Γερμανοὺς φιλολόγους· ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ λάβουσι ἀρκετὴν εἰς ταῦτα ἐπίδοσιν, ἀφ' οὗ ἀσκηθῶν εἰς τὴν ἀττικὴν σύνταξιν, μεταβαίνουν τότε εἰς τὰς ἄλλας διαλέκτους, συσταίνουν τὴν τρίτην καὶ ὑστερινὴν τάξιν τῆς φιλολογίας, μεταβαίνουν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ῥητορικὴν, (ἀπὸ τῆν ὁποίαν ἐξάγεται καὶ τὸ περὶ ἐπιστολικῶν τύπων), ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ σφραγὶς τῆς φιλολογίας μας.

Ἐὰν γυμνάζεται ἡ παρούσα φωνὴ τῆς Ἑλλάδος; κ.τ.λ.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον τοῦτο σου ζήτημα, ἐπιθυμοῦσα, φίλε, νὰ ἐνημηθῆς τὸν παλαιὸν μας Ἠράκλειτον, ὅστις ἔλεγε, ὅτι δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν δὲν πλέει τινὰς· ἀλλ' ἂν ὁ ποταμὸς ἀκαταπαύστως εἰς πᾶσαν στιγμὴν μεταβαλλόμενος δὲν μένει ὁ αὐτός, ἢ γλῶσσα ἄρα δὲν εἶναι ποταμὸς καθ' ἑκάστην μεταβαλλόμενος; Ἐὰν λοιπὸν ἀκολουθούσαμεν τὸν Ἠράκλειτον, μήτε ποταμὸν ἔπρεπε νὰ ὀνομάσωμεν τὸν αὐτὸν, μήτε γλῶσσαν τὴν αὐτὴν εἰς τόσον μακρὰν περιόδου χρόνου· ἀλλ' ὅμως μήτε ποταμὸς χάνει διὰ τοῦτο τὴν ταυτότητα, μήτε ἢ γλῶσσα γίνεταί ἑτέρα, ἕως οὗ ὁ μὲν δὲν γαθῆ καντελῶς, ἢ δὲ δὲν παραμορφωθῆ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ γνωρίζεται. Ἐν τοσοῦτῳ ὅμως ἐγὼ θέλω νομίζει τὴν νέαν ἑλληνικὴν τὴν αὐτὴν μὲ τὴν ἑλληνικὴν παλαιάν, ἀλλὰ τί θεὸς νὰ εἴπῃ, βαθμηδὸν πλησιάζουσαν, αὐτὸ δὲν τὸ νοῶ· ἂν πλησιάζῃ δὲν εἶναι ἢ αὐτὴ κατὰ πάντα, καὶ ἂν ἦναι, πῶς πλησιάζει; Τοῦτο ἦτον συλλογι-

σμός τῶν ἀπερασιμένων μακαρονιστῶν καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν: ἀλλ' ἂν ἡ παροιμία λέγη «δεύτεροι φροντίδες σοφώτεροι», σοφώτεροι βέβαια θέλει εἶμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ μετὰ τοὺς πρώτους ἐπιγενομένοι, ἐάν διρθώσωμεν τὴν γλῶσσαν, καθὼς ἀπαιτεῖ ὁ λόγος. Ἀποβλέπει ὁ λόγος μου εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὀρθογραφίας, ἀναγκαίας εἰς τὴν παλαιὰν καὶ περιττῆς εἰς τὴν νέαν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν, καὶ πολλῶν ἀκόμη γραμμάτων, ἀχρήστων εἰς ἡμᾶς. Ὁ γενναῖος ἀθλητὴς εὐχαριστεῖται γυμνὸς νὰ προβῆ εἰς τὸ στάδιον, καὶ καταφρονεῖ ὅλα τὰ εὐτελῆ ἐπικοσμήματα, τὰ ὅποια ἤθελαν κάμει ἀχρήστους τὰς δυνάμεις του, καὶ διότι ἐφευρέθησαν διὰ νὰ κρύψουν καμμίαν ἀσχημίαν, διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἀσχημα, καὶ ὄχι εἰς τὰ καλὰ χρειάζονται. Τὸ φυσικὸν τῆς γλώσσης μας κάλλος δὲν στέργει νὰ προέρχεται κατασχημασμένον ἀπὸ στολισμοὺς ἀνοικείους, οἵτινες ἀμορφίαν φέρουν ἀντὶ εὐπρεπείας. Ἕλληνες ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ η καὶ τοῦ ω. Ἕλληνες θέλουν εἶναι πάλιν, ὄχι ἂν τὰ φυλάττουν, χωρὶς νὰ χρειάζονται, ἀλλ' ἂν τὰ ἀπορρίψουν ὡς περιττά.

Ἰσως ἐπειράχθης ἀπὸ τὴν περὶ γλώσσης ταύτην μου γνώμην· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἐλευθερώσω τὴν συνείδησίν μου ἀπὸ μέγα βάρους, ἐάν ἐκρυπτα τὴν ἀλήθειαν· εἶμαι ἑτοιμὸς εἰς ὑπεράσπισίν τῆς ἐπὶ παντός δικαστηρίου.

1812, Φεβρουαρίου 13,

Ἰωάννινα.

Ἐρωτο

Α. ΨΑΛΙΔΑΣ.

Ἄς ἐρευνήσωμεν ἤδη αὐτὸν καὶ ἀπλῶς ὡς ἄθροισμα.

Κατὰ τὴν ἐν Κερκύρα διαμονὴν τοῦ Ψαλίδα εἶχε συστηθῆ ὑπὸ τοῦ Λόρδου Γουίλφρεδου ἡ Ἰωνία Ἀκαδημία. Δύο ἐκ τῶν μαθητῶν του, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος καὶ Χριστόφορος Φιλιππᾶς εἶχον συμπεριληφθῆ ἐν τοῖς Καθηγηταῖς. ὁ δὲ Ψαλίδας, καίτοι ἀναγορευθεὶς ἐν αὐτῇ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, δὲν ἔλαβε θέσιν τινὰ· πολλοὶ τῶν τότε λογίων ἠπόρουν διὰ τὸ γινόμενον, πάντες δὲ ἀπέδιδον τοῦτο εἰς τοὺς μαθητὰς του. Ὁ Ν. Σ. Πίκολος, χρηματίσας καθηγητὴς ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ 1827, διερχόμενος διὰ Τεργέστης καὶ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ τότε διευθύνοντος τὴν ἐκεῖ ἐλληνικὴν σχολὴν Ἰγνατίου Σκαλιόρα, πολυπραγμονοῦντος εἰς τοῦτο, ἀπεκρίθη· «Ἡ ἀλήθης καὶ βεβαία παιδεία πάντοτε ἐφθονήθη. . . ἡ ἀρετὴ εἶναι βαθιὰ ριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν του. «Σωκρατίζει. . . τὸν ἄνδρα τὸν ἐγνώρισα καὶ παντελῶς δὲν ἀπατώμαι, τὰ χαρακτηριστικὰ του εἶναι τὰ ἐξῆς· παιδεία βεβαία, ἀρετὴ ἀπροσωπώλητος, καὶ ἀπλότης ἀληθεστάτη.»

Ἴδου δὲ τί καὶ ὁ ἴδιος μᾶς ἀφῆκεν ἐν μορφῇ διαλόγου περὶ τοῦ ζητήματος τῆς καθηγεσίας, ἐν ᾧ γίνεται ἐκδηλώτερος ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ·

«Ἀρχισεν ἐδῶ ἡ Ἀκαδημία, καὶ τὸν πρῶτον χρόνον δὲν μοῦ εἰπώθη τίποτε· τὸν δεύτερον χρόνον μοῦ δίδει τὴν εἰδήσιν διὰ τοῦ κυρίου Λουσιανίου ἐξ ἀπορρήτων του νὰ ἐτοιμάσω τὰ φορέματα τὰ ἀκαδημιακά, καὶ νὰ πηγαίνω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν νὰ μὲ κάμῃ διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας. Ἐξόδευσα τριάντα τάλληρα εἰς τὰ φορέματα, ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, μὲ ἐκήρυξε διδάκτορα νὰ κολακεύσω κανέναν διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχω; ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμα νέος καὶ τώρα γέροντας δὲν μοῦ πρέπει· εἶναι ποταπότης εἰς ἐμένα νὰ κολακεύσω ἕναν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους διὰ νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τὸν Κόμητα, ὁ ὁποῖος μ' ἐγνώρισε, καὶ μ' ἐκήρυξε διὰ διδάσκαλον τῆς Ἰονίας Ἀκαδημίας.» Σ. Δ. ΚΡΙΝΟΣ.

Ἡ «Κλειώ» ἐδημοσίευσε περίεργον διατριβὴν περὶ τοῦ διαβόητου δεσπότη τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶ, μεθερμηνεύθεισάν ἐκ τῆς πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν ἐκδοθείσης «Περιήγησεως» τοῦ ἀγγλοῦ ἱατροῦ Χόλλανδ, ὅστις ἐπί τινα χρόνον διατρίψας ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ἦλθεν εἰς οἰκειοτάτας σχέσεις πρὸς τὸν φοβερὸν Τεπελενιώτην. Ἐκ τῆς διατριβῆς ταύτης ἀπεσπάσθησαν τὰ ἐπόμενα· Σ. τ. Δ.

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐν Ἰωαννίνοις, αἱ γυναῖκες, αἱ συνήθως κοσμοῦσαι ἑαυτὰς πλειότερον τῶν λοιπῶν Ἕλληνίδων, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα κατὰ τὸν πέπλον, τὴν ζώνην καὶ τὴν ἑσθῆτα. Χάριν πολλὴν εἰς τὸ πρόσωπόν των ἐπιφέρει ἡ κόμη, ἐάν τε πλέκωσιν, ἐάν τε βοστρυχιζῶσιν, ἐάν τε ἔχωσιν αὐτὴν ἀνεμμένην· καὶ τὴν βάπτουσι δὲ παλλάκις ἐπιπάσσουσαι λεπτὴν κόκκινον φυτοῦ ἐξ Ἀφρικῆς, δι' οὗ προσλαμβάνει χρῶμα ξύλου mahogany. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τηρεῖται ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἕως τοῦ γάμου· ἀκολούθως τὸ χρῶμα γίνεται μελάντερον τοῦ κόρακος καὶ προσεγγεῖ σφοδρότεραν τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τῶν παρεμπλεκόμενων εἰς τὴν κόκκινον μαργαριτῶν καὶ χρυσοῦν ἢ ἀργυρῶν καταγμάτων καὶ νομισμάτων. Ὁ πλήρης κόσμος τῶν Ἕλληνίδων εἶναι ἐτι μᾶλλον ἀχαρὶς καὶ παράφυσιν· ὡς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις οὕτω καὶ νῦν αἱ Ἕλληνίδες ποιοῦνται πολλὴν χρῆσιν τοῦ ψιμυθίου. Βάπτουσι λοιπὸν καὶ πυκνοῦσι τὰς ὀφρῦς φροντίζουσαι κατὰ τὸν Ἀνακρέοντα «εἶνα μὴ διακόπτωσι μηδὲ μίσγωσι τὸ μεσόφρυον»· μελαινοῦσι περιπλέον τὰ βλέφαρα καὶ τρίβουσι διὰ φύκους τοὺς ὄνυχας ἕως οὗ ἀποβῶσιν ὑπερυφθαλμοῦ. Τοιοῦτων κοσμημάτων κατὰχρησις μεγίστη γίνεται ἐν τοῖς γάμοις καὶ ταῖς θρησκευτικαῖς τελεταῖς.

1. Τὸ ἀπονεμηθὲν εἰς τὸν Ψαλίδαν Ἀκαδημιακὸν πτυχίον εἶναι τὸ μόνον, ὅπερ ἐξεδόθη, ὄντος ἀρχόντος τοῦ Λόρδου Γουίλφρεδου· ἐξεδόθη δὲ τὴν 15 Ἰουνίου 1806 καὶ σώζεται παρ' ἐμοῦ.

Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ βεζύρου Ἀλῆ πασᾶ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ ὡς ἱατρός ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀσμενος ἐπελαβόμην τῆς εὐκαιρίας νὰ σπουδάσω ἀκριβέστερον τὸν χαρακτήρα του. Ὅτε πρῶτον παρέστη ἐνώπιόν του εἶπέ μοι· «Ἐπιθυμῶσας πρὸ πολλοῦ νὰ συμβουλευθῶ ἀγγλῶ ἱατρῷ, χαίρω ὅτι ἀπεφάσισας νὰ διατρίψῃς χρόνον τινὰ παρ' ἡμῖν. Μὴ φοβηθῆς τὴν παρουσίαν τοῦ διερχομένου μου Κολοβοῦ· λάλησον παρηρησία καὶ ἀπιστότατος τῶν θεραπόντων μου, ἐπίσταται δὲ εἰ περ τις ἄλλος τὰ κατὰ τὸν πρότερον βίον μου.» Διηγήθη μοι ἔπειτα μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβορρημοσύνης τὴν ἱστορίαν τῶν σωματικῶν παθημάτων του, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἦσαν ἀπόρροια προλήψεων ἢ ἐξημεμένης φαντασίας, τὰ δὲ ἐμαρτύρουν κρίσιν ὑγιαίνουσας καὶ ἰσχυράς. Ἡ ἀσθένειά του δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος· προήρχετο ἐκ τῆς προβαινούσης ἡλικίας καὶ τῶν προτέρων ταλαιπωριῶν, ἀπήτει δὲ μέτρα προφυλακτικά. Ἀρῶν ἐτελείωσε τὴν διήγησιν καὶ ἀπεκρίνατο πρὸς διαφοροὺς ἄλλας ἐρωτήσεις μου, τῷ εἶπα ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ ἐκόμιζον αὐτῷ ἐγγραφον τὴν διάγνωσίν μου. Τῇ ἐσπέρα συνδιελέχθη ὥραν ἰκανὴν τῷ ἱατρῷ Κ. Μεταξᾶ· ὑπὸ τούτου δὲ ἀκολουθούμενος τῇ ὑστεραίᾳ ἐπεσκέφθη τὸν βεζύρη καὶ πάλιν ἤκουσα παρ' αὐτοῦ φόβους μήπως ἀποθάνῃ ὑπὸ ὑδρωπος, ὡς ὁ πατήρ του· ἀφ' οὗ διεσκέδασα τοὺς φόβους του προσήνεγκα αὐτῷ ἰταλιστὴ συντεταγμένην τὴν διάγνωσίν μου, ἣν παραχρῆμα διέταξε νὰ τῷ μεθερμηνεύσωσιν εἰς τὴν καθωμικλημένην ἐλληνικὴν· τελευταῖον ἐκφράσας βαθεῖαν τὴν εὐγνωμοσύνην του ὑπέσχετό μοι ὅτι αὐθημερὸν θὰ ἐξετέλει τὰς συμβουλὰς μου. Τὸν βεζύρη ἐξηκολούθησα ἐπισκεπτόμενος ὅτε μὲν ὡς ἱατρός, ὅτε δὲ ὡς ξένος· παλλάκις παρεκάλεσέ με νὰ μείνω παρ' αὐτῷ ὡς ἱατρός ἐφ' οἰωδῆτοτε ὄρω αὐτὸς ἐγὼ ἤθελον προτείνειν· ἀκούσας δὲ ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ἰκέτευσέ με νὰ παραμείνω τοῦλάχιστον δωδεκάμηνον· ἐγὼ ὅμως καὶ πάλιν ἠρνήθην ἀνακοινώσας αὐτῷ εἰλικρινῶς ὅποια ἐν τῇ πατρίδι μου ἐπεδίωκον σχέδια. Ἐπὶ δύο ὅλους μῆνας προσεπάθει ὁ γραμματεὺς του νὰ μεταπειθῇ με· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βεζύρης διὰ φιλοφρονεστάτων φράσεων, ἃς εἶχε πάντοτε προχείρους ὀπίσθις ἤθελε νὰ ἐπιτύχῃ σκοποῦ τινος, εἶπέ μοι ὅτι οὔτε χρημάτων, οὔτε τιμῶν, οὔτε ἄλλου τινὸς θὰ ἐφειδετο ὅπως καταστήσῃ μοι εὐάρεστον τὴν διατριβὴν ἐν Ἰωαννίνοις. Ἡ τελευταία μου ἀρνήσις τὸν ἐλύπησεν οὐχὶ μικρὸν, ἐκπληκτος δὲ ἀνεφώνησεν· «ὑπέρμετρον, τῇ ἀληθείᾳ, πρέπει νὰ ἔχῃς ἐν Ἀγγλίᾳ περιουσίαν, ἀφ' οὗ ἀποτόμως περιφρονεῖς τὰς προτάσεις μου»· παρηγορήθη ὅμως μαθὼν ὅτι θὰ τὸν ἐπισκεπτόμην ἐπιστρέφων ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων χωρίων τῆς Ἑλλάδος.

Σκοπὸν εἶχον κυρίως νὰ ἐπιστρέψω ἐξ Ἰωαν-

νίνων εἰς Λευκάδα, ὅπως ἐκείθεν μεταβῶ ἀμέσως εἰς Πελοπόννησον, διότι ἐν Λευκάδι εἶχον καταλίπει τὰ πλείστα τῶν κιβωτίων μου. Ὁ βεζύρης παρεκάλεσέ με νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν ἐν Λαρίσῃ τῆς Θεσσαλίας διατρίβοντα καὶ ὑπὸ διαφορῶν χρόνιων νοσημάτων ταλαιπωρούμενον υἱὸν αὐτοῦ Βελῆ πασᾶν, προθυμηθεὶς νὰ παραλάβῃ τὰ κιβωτῖά μου ἐκ Λευκάδος δι' ἡμεροδρόμου καὶ νὰ τὰ ἀποστείλῃ οὐ μόνον εἰς Λάρισαν ἀλλὰ καὶ ἔπειτα εἰς Ἀθήνας. Ἡ χαρὰ του ὑπῆρξεν ἀνεκφραστός ὅτι ἐγένετο δεκτὴ ἢ παράκλησις του. Κατὰ τὰς τελευταίας συνεντεύξεις μου τὸ ὕψος τοῦ Ἀλῆ κατέστη οἰκειότατον· ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι οὐδέποτε τὸν εὗρον ἐν τῷ αὐτῷ κοιτῶνι κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους ἡμέρας· καλῶς δὲ ἐνθυμούμαι ὅτι ἐλάλησα πρὸς αὐτὸν ἐν οἰκτῷ διαφόροις κοιτῶσιν, ὧν ἕκαστος ἐφάνη μοι κομψότερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος τοῦ προηγουμένου. Ἐνθυμασίαν ἐφόρει σχεδὸν πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀπαξ μόνον τὸν εἶδον φοροῦντα τυρβάνιον ἀντὶ τοῦ συνήθους κυανοῦ σκούφου. Ἀπαξ μόνον τὸν εἶδον ἀνιστάμενον ἐκ τοῦ διθανίου του, ὅτε ἠθέλησε νὰ μοὶ περιγράψῃ καὶ ἀποδείξῃ τὴν ἐλάττωσιν τῶν σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων· ὡσανεὶ δὲ θέλων νὰ δεῖξῃ ὅτι οὐχὶ παντελῶς εἶχον ἐκλίπει αἱ δυνάμεις του, περιεπάτησεν ἄνω καὶ κάτω στερεῶ τῷ ποδὶ καὶ τρόπῳ ὄντως βασιλικῷ. Πάντοτε ὑπεῖ ἐτό με ἀξιοπρεπῶς καὶ ἀβροφρόνως καὶ ἐλάει ὡς φίλος καὶ ἀδελφός· ἤλλασεν ὅμως τὸ ὕψος ὡσάντις εἰσῆρχετο εἰς τὴν αἰθουσαν ἄλλως. Ὡς ξένος εἶχον ἄδειαν νὰ καθῶμαι πλησίον του ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διθανίου· ἄλλως δὲ, οὐδ' αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Μουχτάρ πασᾶς ἐτόλμα νὰ καθίσῃ ἐνώπιον τοῦ πατρὸς, ἐάν μὴ ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ ῥητὴν ἄδειαν. Μιᾶ τῶν ἡμερῶν εἶδον παρὰ τῷ βεζύρῃ δύο ἐγγόνους του, τὸν πεντεκαίδεκάτη υἱὸν τοῦ Μουχτάρ καὶ τὸν δεκαῆτη υἱὸν τοῦ Βελῆ, μεθ' ὧν ἐγάλα καὶ ἐπαιζεν ὁ Ἀλῆς, ὡς τὸ πάλαι ὁ Ἀγκισίλαος. Τὸν υἱὸν τοῦ Μουχτάρ εἶδον ἐρχόμενον ἐφ' ἵππου εἰς τὸ σερᾶν μὲτὰ τηλικαύτης ἀξιοπρεπείας καὶ υπερφανίας, ὡστε παραυτίκα ἐνόησα ὅτι οὐχὶ μάτην ἐπαιδεύετο ἐν τῇ σχολῇ τῆς ὀθωμανικῆς δεσποτείας. Ὁ βεζύρης ἠγάπα κατ' ἐξοχὴν νὰ λαλῇ περὶ τῶν πολιτικῶν ὁσάντις ἤκουε τὸ πρῶτον περὶ πραγμάτων γνωστῶν παρ' ἡμῖν καὶ τετραμμένων, ἐποιεῖτο ἐρεύνας καὶ παρατηρήσεις ἐξυδερκεστάτας. Πρώτιστα με περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἰδίως τοῦ Λονδίνου, περὶ πληθῆος καὶ τῆς μεθόδου τῆς ναυπηγήσεως τῶν μεγαλειτέρων πολεμικῶν τῆς Ἀγγλίας πλοίων, περὶ τῆς αἰτίας καὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀμερικανικοῦ πολέμου κλ. Πολύλακις ἐξέφρασε λύπην ὅτι δὲν εἶχε λάβει εὐκαιρίαν νὰ ἀποδημήσῃ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν· ἠλπίζεν ὅμως ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ τούτου θὰ ἀπέλαυνε ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ Σαλῆ βέης. Γενουμένου λό-

γου περί μακροβιότητος τῶν Ἀμερικανῶν, ἤρω-
τησέ με ἂν ἤλθονεν ὅτι ἦσαν μακροβίοι ἐξ ἴ-
σου οἱ Ἴνδοι καὶ οἱ Σῖναι καὶ διὰ τίνων μέσων
παρετείνετο ἡ ζωή. Ἐγὼ ἐπήγαγον αὐτῷ πλεῖ-
στα μακροβιότητος παραδείγματα ἐκ τῆς πα-
τρίδος μου, ἐποφελήθη δὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ τῷ
συστήσω θεωμῶς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἱα-
τρικῶν συμβουλῶν μου καὶ νὰ τὸν βεβαιώσω ὅτι
ἡ λεγομένη ἀλχυμία οὔτε μέσον τι πρὸς παρά-
τασιν τοῦ βίου ἐμηνάγησεν, οὔτε εὔρει τὸν λί-
θον τῶν σοφῶν. Ἐμβρόντης ἔμεινεν ὁ Ἀλῆ πα-
σᾶς ἀκούσας ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε μέθοδος τοῦ
παράγειν μέταλλα πολύτιμα· σφόδρα δὲ ἀμφι-
βάλλω ἂν κατώρθωσα νὰ τῷ καταστρέψω τὴν
πίσιν του εἰς τὸ παντοδύναμον τῆς ἀλχυμίας·
τούλάχιστον παρετήρησα ὅτι ἡγανάκτησε μαθὼν
ὅτι μικροῦ ἢ οὐδενὸς λόγου ἄξια ἦσαν διάφορα
μέταλλα ἅτινα αὐτὸς ὑπελάμβανε βαρύτιμα. Ὁ
Ἀλῆς ἐτήρει πλεῖστα ἐργαλεῖα φυσικῆς, τηλε-
σκόπια, μικροσκόπια κλ., ἅτινα τῷ κατέταξα
μεθοδικώτερον διότι ἦσαν ἐρριμμένα ἀτάκτως
τῆδε κάκεισε. Εἰς τὴν κτῆσιν ὄπλων τοσοῦτον
ἐνασμενίζει, ὥστε ἐν ἐκάστη αἰθούσῃ καὶ κοιτῶνι
ὑπάρχουσιν ἀνηρημένα τὰ κάλλιστα τῶν του-
φεκίων, τῶν πιστολίων καὶ τῶν ξιφῶν. Πικρῶσα
ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς του θέλων
νὰ δοκιμάσῃ τὴν καλὴν ποιότητα τοῦ ξίφους
αὐτοῦ ἀπέκοπεν ἰδίᾳ χειρὶ τὰς κεφαλὰς τῶν
καταδικῶν. Ἐρευνήσας ὁμοῦ ἀκριβέστερον ἐπέ-
σθη ὅτι ὁ λόγος ἦτο ψευδής. Μιᾶ τῶν ἡμερῶν
τῷ ἀνεκοίνωσα τὴν ἐφεύρεσιν τουφεκίων, ἅτινα
ἐγερμίζοντο ἐφ' ἅπαξ καὶ ἐξεπυροκρότουσαν τρια-
κοντάκις· δὲν ἤσυχασε δὲ ἕως οὗ μετὰ τρεῖς
μῆνας ἠγόρασε δώδεκα. Ἐρέθη ὅτι ὁ Ἀλῆ πα-
σᾶς ἠγνόει τὴν ἀνάγκωσιν καὶ τὴν γραφήν· ἀλλ'
ἐγὼ αὐτὸς τὸν εἶδον πολλάκις ἀναγινώσκοντα·
οἱ ἱατροὶ τὸν πάλιν ἐβεβαίωσάν με ὅτι ἔγραφεν,
ἀλλὰ σπανιώτατα.

Πολλάκις παρευρέθη καὶ ἂν χρόνον ὁ Ἀ-
λῆς ἐχορήγει ἀκρόασιν εἰς τοὺς ὑπηκόους του·
ἕκαστος τῶν ἱκετευόντων εἰσέρχεται μόνος, φι-
λεῖ τὸ κράσπεδον τοῦ βεζυρικοῦ φορέματος καὶ
ἔπειτα ἐκτίθησι τὴν παράκλησιν ἢ τὸ πα-
ράπονόν του· ὁ βεζύρος ἀκροᾶται μετὰ προσο-
χῆς ζῆτεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν,
ταχέως δὲ ἐκφέρει ἀπόφασιν ἀνέλκητον. Ἡ
ταχύτης εἶναι ἀναγκαία, διότι αὐτὸς μόνος ὑ-
πάρχει ἀπάντων ἀνεξαίρετως ὁ δικαστής, κρί-
νων οὐχὶ κατὰ νόμους γραπτούς ἢ ἀγράφους,
ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἀνευρεθείσαν
ἀλήθειαν. Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι χιλιάδες ἱκετῶν
καθ' ἐκάστην περιμένουσιν ἐν τῇ αὐλῇ του καὶ
ὅτι τὸ ἐνιαῖον τοῦτο τοῦ συστήματος καθιστᾶ
αὐτὸν φοβερώτατον εἰς τε τοὺς Ἀλθανοὺς καὶ
εἰς αὐτὴν τὴν Πύλιν. Οὐτὲ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ δια-
χειρίσει οὔτε ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς
ξένας δυνάμεις δέχεται ἀποκλειστικῶς μόνην

τὴν συμβουλὴν τῶν ὑπουργῶν ἢ τῶν ἀνωτέρων
ὑπαλλήλων του· πᾶσα θέλησις καὶ πᾶσα ἐνέρ-
γεια ἀπορρεῖ ἐξ αὐτοῦ. Σημειωτέον ὁμοῦ, ὅτι,
καθ' ἅπερ ἐξ ἀκοῆς καὶ ἐξ αὐτοψίας ἔμαθον, ὁ
ἐλάχιστος τῶν ὑπηκόων του πέποιθεν ἐκ τῶν
προτέρων, ὅτι, ἀναφερόμενος πρὸς τὸν βεζύρον,
θὰ τύχῃ τῶν δικαίων εὐκολώτερον καὶ ταχύ-
τερον ἢ ἂν προσέπιπτεν εἰς τοὺς πόδας τῶν ὑ-
πουργῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων. Ἐν ὄλῳ
τῷ κράτει τοῦ βεζύρου οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχει γι-
νώσκων τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὰς τοποθεσίας, τὰ
ἀφανῆ καταφύγια καὶ μυρίας ἄλλας περιστάσεις
ἀκριβέστερον τοῦ Ἀλῆ, ὅστις φαίνεται διὰ τοῦτο
ὁ ἀρμοδιώτατος τῶν δικαστῶν. Ἐν ὄλῳ τῷ
κράτει του οὐδεὶς ὑπάρχει ἄνθρωπος πρεσβύτερος
οὐ τινος δὲν γινώσκει ἢ δὲν ἐνθυμεῖται τὸ πρό-
σωπον καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμέλεια,
μεθ' ἧς ἐγκύπτει εἰς τὰς ὑποθέσεις, εἶναι ἀπί-
στευτος. Ἀδικόπως ἐργάζεται ἀπὸ τῆς 6 πρωῆ-
νης ὥρας ἕως τῆς μεσημβρίας, ὁπότε ἀριστᾶ
καὶ ἀναπαύεται ὀλίγον, πάλιν δὲ ἐργάζεται ἄ-
χρι τῆς 8 ἑσπερινῆς, ὁπότε δειπνεῖ. Ἀλλὰ καὶ
τὴν 9 ὥραν τὸν εὐρον πλειστάκις συνδιασκεπτό-
μενον μετὰ τῶν ὑπουργῶν του καὶ λεπτομερῶς
ἐξακριβοῦντα τὰς δαπάνας τῶν ταχυδρομείων
του. Καὶ εἰς τὸ χαρμῆμιον δὲ μεταβαίνων μετέρ-
χεται τὸ ἔργον τοῦ δικαστοῦ, λύων τὰς διαφο-
ράς τῶν 300 παλλακῶν του διὰ μόνου τοῦ κύ-
ρου, δι' ἐνὸς ἀγρίου βλέμματος καὶ τῆς βρον-
τώδους φωνῆς του.

Ἐν τῷ δαίπνῳ ὁ βεζύρος φαίνεται πᾶν ἄλλο
ἢ γαστρίμαργος· δὲν εἶναι ὁμοῦ τοσοῦτον πι-
στός μουσουλμάνος ὥστε καὶ νὰ μὴ οἰνοποτῇ.
Κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν ἔθιμον ἀριστᾶ καὶ δειπνεῖ
μόνος· κατὰ τὸ ἀριστον παρατίθενται αὐτῷ
12-16 εἶδη φαγητῶν· τὸ ἄρνιον ἐκ τῶν πο-
λυαριθμῶν ποιμνίων του οὔτε θέρους ἐλλείπει,
οὔτε χειμῶνος. Συχνάκις δέχεται προσκλήσεις
ἐπισήμων ὀθωμανῶν ἢ Ἑλλήνων καὶ ἔρχεται
εἰς τὴν οἰκίαν των ἵνα συναριστήσῃ ἢ συνδει-
πνήσῃ. Μιᾶ ἑσπέρᾳ ἤμην καὶ ἐγὼ προσκεκλη-
μένος μετὰ 60 ἄλλων· ὁ βεζύρος ἦλθε μετὰ
τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν αὐλικῶν του· ἐδειπνησε
μόνος· ἀπέναντι δὲ αὐτοῦ ἐκάθισαν οἱ συνδαι-
τυμόνες· μόνος ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἡ τούτου
σύζυγος ἤζωθησαν τῆς τιμῆς νὰ παρακαθίσω-
σιν ἐν τῇ αὐτῇ τραπέζῃ. Ἐν τοιαύταις περι-
πτώσεσι δὲν ἐλλείπει ὀθωμανικὴ ἢ ἄλθανικὴ
ὀργανικὴ μουσικὴ, ἔθνικα ἄσματα καὶ διάφο-
ροι χοροὶ νέων ἄλθανῶν καὶ ἄλθανίδων. Ἐκ
τῶν 300 τοῦ βεζύρου παλλακῶν αἱ μὲν εἶναι
ἐλληνίδες, αἱ δὲ ἄλθανίδες, ἢ ὀθωμανίδες ἢ
κιρκάσσαι. Τεκμήριον ἐξειδικιασμένης εὐνοίας τοῦ
σατράπου ὑπολαμβάνεται ὁπότεν ἐκ τοῦ χαρ-
μῆμιου του προσφέρῃ γυναῖκα μίαν τῶν παλλακῶν
του πρὸς ὑπάλληλον ἢν βούλεται διαφερόντως
νὰ τιμήσῃ. Ἐπὶ τοιαύτῃ τιμῇ παρ' ὀλίγον ἐξίστατο

τῶν φρενῶν ὑπὸ χαρᾶς εἰς φίλος μου, ὁ ὀθω-
μανὸς γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ, λαβὼν δῶρον πε-
ρικαλεστάτην Κιρκασίαν· δύο ἄλλοι ἄλθανοὶ
τοῦναντίον ἔσπευσαν αὐτοὶ πρὸ τῆς ὥρας νὰ
νυμφευθῶσιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσι νὰ λάβωσι
τοιοῦτον δῶρον, διότι θὰ κατεστρέφοντο ἀρνού-
μενοι τὴν ἀποδοχὴν του.

Ἡ θρησκευτικὴ τοῦ βεζύρου ἀνοχὴ χορηγεῖ
εἰς τοὺς ἄλλους ὑπηκόους του τὰ αὐτὰ πολιτικὰ
δικαιώματα καὶ προνόμια οἷα χαίρουσιν οἱ ὀθω-
μανοὶ· οὐδεὶς λοιπὸν τούτων μεισνεκτεῖ τοῦ
ἑτέρου ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν. Ἐκ τῶν τριῶν
γραμματέων του εἰς εἶναι Ἕλληνας, ἕτερος ὀθωμα-
νός, ὁ τρίτος Ἰσραηλίτης. Χάριν ἑλλήνων ἀγροτῶν,
οἰκούντων ἐν διαφόροις ἄλθανικαῖς ἐπαρχίαις,
ἀνήγειρον ἰδίως ἀναλώμασι ναοὺς ὀρθοδόξους.
Εἶναι ὁμοῦ καὶ δεισιδαίμων· ἀποδέχεται ἡμέ-
ρας ἀποφράδας, πιστεύει εἰς γοητείας, ἐπωδᾶς
καὶ εἰς τοὺς ἁγίους ἄμα καὶ γελωτοποιοὺς Δερ-
βίσας. Ἐκ τῶν φαύλων ἰδιοτήτων τοῦ Ἀλῆ δύο
ὁμολογοῦνται αἱ κυριώτεροι, ἡ δευτέρα φύσις
παρ' αὐτῷ ἀποβάσα ὑπόκρισις καὶ ἡ φιλεκδικία,
ἡ παραφέρουσα αὐτὸν εἰς σκληρότητας ἀνηκού-
στους. Ἐντριβέστατος φαίνεται ἰδίως περὶ τὰς
πολιτικὰς ραδιουργίας, ἔχων κατασκόπους ἀ-
πανταχοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ ζῆλος,
μεθ' οὗ τὸν ὑπηρετοῦσι, δικαιοὶ πληρέστατα
τὴν ἐκλογὴν του· ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν αὐ-
τοῖς τοῖς συμβουλίαις τοῦ Σουλτάνου, οὐδὲν οὐ-
δέποτε συζητεῖται ἢ ἀποφασίζεται ὅπερ νὰ μὴ
γίνῃ γνωστὸν τῷ βεζύρῃ ἐντὸς ἡμετέρου. Φό-
βον καὶ τρόμον ἐμπνέει κατ' ἐξοχὴν ἢ προσποιή-
σις αὐτοῦ· πολλάκις ἐπιδεικνύεται φιλοφροσύ-
νην, ἥτις εὐλόγως ἐρμηνεύεται ὡς ἀπαίσιος οἰω-
νός, διότι ὑπ' αὐτὴν λανθάνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-
στον μνησικακία καὶ φιλεκδικία. Τὰ θύματα
του τυγχάνουσιν ἀβροφρονεσάτης δεξιότητας,
ἀπολύονται μετὰ μεγάλων καὶ ἐπιζήλων τιμῶν,
πάντε δὲ λεπτὰ ὑστερον ἀποκόπτονται τὴν κε-
φαλὴν. Τοιαῦται δὲ ἀνθρωποκτονίαι ὅτε μὲν εἶ-
ναι αὐθαίρετος τιμωρία πραγματικῶν ἐγκλη-
μάτων, ὅτε δὲ ἀποτέλεσμα μίσους καὶ πάθους
προσωπικοῦ, ὅπερ δὲν κορέννεται πρότερον ἐὰν
μὴ καταστραφῶσιν ἅπαντες οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ
ἐπιστήθιοι φίλοι τοῦ ὑπόπτου ἢ τοῦ ἐνόχου.
Πρὸ τινων ἐτῶν Ἀλθανός τις εἶχε φονεύσει ἕνα
τῶν ἐξαδέρφων τοῦ Ἀλῆ· ὁ ἐνοχος οὗτος ἐτα-
λεύθησε βραδὺν διὰ πυρὸς θάνατον· τὰ τέκνα
του ἐστραγγαλίσθησαν· ὁ ἀδελφός του, εἴκοσιν
ἔτη ὑστερον, ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαγγε-
λιῶν τοῦ βεζύρου καὶ κατελθὼν εἰς Ἰωάννινα,
κατεμελίσθη πρὸ τοῦ σεραγίου, τὰ δὲ μέλη
του διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς. Διηγούνται
πρὸς τούτους ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ Μουχτάρ πα-
σᾶ, ὑπὸ ζήλοτυπίας ἀκαθέκτου οἰστρηλατου-
μένη, ἔπεισε τὸν πενθερὸν της νὰ πνίξῃ εἰς
τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων ἑκατάδεκα παλ-

λακὰς ἐκ τοῦ χαρμῆμιου τοῦ συζύγου της.

Ἐλλικρινῆ πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν βεζύ-
ρον διατρέφουσι μόνον οἱ ἄλθανοὶ στρατιῶται
του, οὓς μεταχειρίζεται οὐχὶ ὡς ἀνδράποδα,
ἀλλ' ὡς συναγωνιστὰς, λαλῶν πρὸς αὐτοὺς μετὰ
πολλῆς οἰκειότητος καὶ ποιούμενος αὐτοῖς ἐκ
διαλειμμάτων δωρεάς. Ἀλθανοὶ τὸ γένος, πα-
τρόθεν καὶ μητρόθεν φίλοι τῆς ἐν Τραπεζενίῳ οἰ-
κογενείας του εἶναι οἱ ἀνώτατοι ἀξιοματικοὶ
καὶ οἱ αὐλικοὶ ὑπάλληλοι, ὧν προϊστάται ὁ Ἀ-
θανάσιος Βάγιας, ἀδελφός τοῦ ἱατροῦ του, κοι-
νωνός τῆς προτέρας δυστυχίας καὶ τῆς νῦν εὐ-
τυχίας τοῦ βεζύρου, ἀνὴρ ἀπτόητος καὶ τοῦ θα-
νάτου καταφρονῶν, κοιμώμενος δὲ ἐνοπλος πρὸ
τῆς αἰθούσης τοῦ φίλου του.

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Αὐτοβιογραφία γέροντος Χίου.

Συνήχεια καὶ τέλος. Ἰδίᾳ σελ. 139.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Δὲν ἐβραδύνωμεν νὰ ὀρίσωμεν μετὰ τοῦ Παν-
τελῆ τὸ δρομολόγιόν μας καὶ ν' ἀρχίσωμεν τὴν
ὁδοιπορίαν μας. Διευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν με-
τεβαινομεν ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἢ δὲ πώλη-
σις τοῦ χαβιαρίου ἐβαίνε κατ' εὐχὴν, καὶ ἤξια-
νον βαθμηδὸν τὰ περιεχόμενα τοῦ σακκουλίου
μου.

Ὅτε ἐπὶ τέλους ἀνέβημεν εἰς τὰ περικλείοντα
τὸν Κάμπον ὑψώματα καὶ εἶδον μακρόθεν τὴν
πόλιν, εἰς δὲ τὰς ὑπὸ ὑπὸ τῶν ἀντικρῶ βουνῶν
ἐπροσπάθησα ν' ἀνιχνεύσω τὸ σημεῖον ὅπου ἐ-
κειτο ὁ Πύργος μας, ἠσθάνθη τὴν καρδίαν μου
συστελλομένην ἐντὸς τοῦ στήθους καὶ τὰ γόνατά
μου τρέμοντα. Ἐκάθησα ἐπὶ τῶν βράχων καὶ
ἔβλεπον τὴν χλοερὰν ὑπὸ τοὺς πόδας μου ἐκ-
τασιν ὑπὸ τοῦ πρωῖνου ἡλίου φωτισμένην, ἀ-
ναμέσον δὲ τῶν δένδρων διέκρινα τὰς ποικι-
λοῦσας τὴν πεδιάδα κατοικίας, ἀπὸ τὰς ἐστίας
τῶν ὀποίων καπνὸς δὲν ἀνήρχετο. Δεξιόθεν,
εἰς ἡμισείας περίπου ὥρας ἀπόστασιν, ἔκειτο ἡ
μονὴ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Δὲν ἐφαίνετο ἐκ τοῦ
σημεῖου ὅπου ἦμεθα, ἀλλ' οὔτε ἠθέλησα νὰ ἐ-
πισκεφθῶ τὰ ἐρείπιά της. Δὲν ἐπεζήτησαν νέας
ἐπὶ τῆς Χίου συγκινήσεις, ἐπεθύμουν μόνον νὰ
ἐκτελέσω τὸν σκοπὸν μου καὶ νὰ φύγω ὅσον τά-
χιον. Δὲν ἤθελον νὰ βλέπω τὴν καταστροφὴν τῆς
πατρίδος μου, οὔτε Τούρκους νὰ βλέπω ἤθελον.

Ὁ Παντελῆς ἐκάθητο πλησίον μου τρώγων
τὸ λιτὸν πρόγευμά του, ὁ δὲ ὄνος του παρέκει
κατεγίνετο εἰς εὔρεσιν τροφῆς μεταξὺ τῶν ὀλί-
γων ἐπὶ τῆς πετρῶδους κορυφῆς θάμνων. Ἡ ὀ-
ρεξίς τῶν δύο συντρόφων μου ἦνοιξε καὶ τὴν
ἰδικὴν μου, ὁ δὲ ἄτος καὶ αἱ ἐλαῖαι τοῦ Παν-
τελῆ καὶ ἡ ἔμφυτος φαιδρότης τῆς ἀπλοῦχῆς ψυ-
χῆς του ἐστερέωσαν τὸ ἐπὶ στιγμὴν κλονισθὲν
φρόνημά μου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ συνοδία μας ἐ-
τέθη ἐκ νέου εἰς κίνησιν.

Τὸ χωρίον Νεοχώρι, ὅπου καταβάντες τὸ βουνὸν ἐσταθμεύσαμεν, περιέσωζαν ἔτι καὶ αὐτό, καθὼς τὸ Θολὸν Ποτάμι, σημεῖα ἀφθονα μαρτυροῦντα ὅτι διέβησαν οἱ Τούρκοι ἐκεῖθεν. Ἄλλ' ἦσαν πλειότεραι σχετικῶς ἐν αὐτῷ αἱ ἐπισκευασθεῖσαι οἰκίαι, ἡ δ' ἐρήμωσις ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως ὀλιγωτέρα. Τὸ καφενεῖον ὅπου ἐκαθήσαμεν πρὸς ἀναψυχὴν, ἦτο πλήρες ἀνθρώπων. Οὐτε Ἀγάς ὑπῆρχεν εἰς τὸ χωρίον, οὔτε φρουρά, ὥστε οἱ χωρικοὶ ἔζων κάπως ἀνετώτερον, προσπαθοῦντες ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς σήμερον νὰ λησμονήσωσι τὰ βάσανα τῆς χθὲς καὶ τοὺς ἐνδεχομένους τῆς αὔριον κινδύνους.

Ἡ πρόθεσις μου ἦτο νὰ διατρίψωμεν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας εἰς Νεοχώρι, ὅπως ἐκεῖ ὠριμάσω τὰ σχέδιά μου, ἀλλ' ἔμαθον εἰς τὸ καφενεῖον εἰδῆσιν ἧτις ἤλλαξε τὴν ἀπόφασίν μου. Ἐμαθον ἀπὸ τῶν χωρικῶν τὰς ἑμιλίας, ὅτι μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐφθασεν εἰς Τσεσμέν καὶ ὅτι ἐπεριμένοντο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἄλλα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πλοῖα, ὅπως ὅλα συνηνωμένα ἐκπλεύσωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὡστε ἔπρεπε νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἀναχώρησίν μου. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὅποιοι καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀλλοίμονον δὲ εἰς τ' ἀσπλά πλοιάρια, ἀτινα ἐπιπτον εἰς χεῖράς των, καὶ εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐπιβάτας των! Δι' αὐτῶν ἐπληρόνοντο αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Μικαῦλη καὶ τοῦ Κανάρη, ταῦτα ἦσαν τ' ἀπατηλὰ τρόπαια διὰ τῶν ὀπίσθων ἐκάλυπτον οἱ Τούρκοι ναύαρχοι τὴν καταισχύνῃ των. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν εἶχον τὴν ἐλαχίστην διάθεσιν ν' ἀποτελέσω τοιοῦτου τροπαίου μέρος, οὔτε νὰ προμηθεύσω τὸ πτώμα μου ὡς στολισμὸν εἰς τὰς κεραίας Τουρκικῆς ναυαρχίδος, καὶ ἤθελον διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐπιστρέψω εἰς Τήνον, προλαμβάνων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τὴν ἀναχώρησιν.

Ἐκραξά τὸν Παντελῆν καὶ ἐξήλθωμεν τοῦ καφενείου. Ὁ ὄνος δεμένος ἔξωθεν αὐτοῦ ἐπερίμενε φέρων εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ τῶ βρελέλιόν μας.

— Παντελῆ, μείνε σὺ ἐδῶ νὰ πωλήσης χαβιάρι καὶ περιμένε με. Ἐγὼ θὰ φύγω.

— Ποῦ πηγαίνεις;

— Πηγαίνω νὰ ἰδῶ τὸν Πύργον μας. Αὔριον τὴν αὐγὴν ἐπιστρέφω.

Ἐπροσπάθησεν ὁ Παντελῆς νὰ μὲ μεταπέσει, ἠθέλησε νὰ μὲ συνοδεύσῃ, μοὶ ἐνώθησε τὴν εἰς Θολὸν Ποτάμι φυλάκισίν μου, ἀλλὰ δὲν ἤκουον. Ἐσυμφωνήσαμεν ποῦ ἐντὸς τοῦ χωρίου θὰ τὸν εὔρω τὴν ἐπαύριον, ἠγόρασα ἀξίνην διὰ νὰ φαίνωμαι ὡς ἐργάτης πηγαίνων δι' ἡμερομίσθιον, καὶ τὸν ἀπεχαιρέτησα. Ἦτο ἀνήσυχος καὶ πλήρης φόβων ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐγὼ ἠσθάνον τὴν καρδίαν μου ἐλαφράν. Εἶχον προκαίθηκα ὅτι θὰ ἐπιτύχω.

Ἐβάδιζον πρὸς τὴν ἐξόδον τοῦ χωρίου μετὰ τὴν ἀξίνην ἐπὶ τοῦ ὄμου, ὅτε εἰς τὸ κατώφλιον θύ-

ρας ἀνοικτῆς εἶδον ἰστάμενον ἄνθρωπον ἐνδεδυσμένον κατὰ τὸ ἡμισυ εὐρωπαϊστὶ καὶ καπνίζοντα. Τὸν ἀνεγνώρισα μακρόθεν! Ἦτο ὁ Ζενάκης, ὁ γέρον τῶ πατρός μου φίλος. Αἱ τρίχες τοῦ ἦσαν λευκότεραι ἢ πρὸ δύο ἐτῶν, τὸ δὲ πρόσωπόν του ὑπὲρ ποτε κατηφές. Ἡ παρουσία του εἰς Νεοχώρι μ' ἐξέπληξε κατὰ πρώτον, ἀλλ' ἐνθυμήθη ἀμέσως ὅτι εἶχε κτήματα ἐκεῖ. Διέβην ἐνώπιόν του καὶ ἐπροχώρησα χωρὶς νὰ μὲ ἀναγνωρίσῃ. Ποῦ νὰ γνωρίσῃ ὑπὸ τὴν χωρικὴν ἐνδυμασίαν μου τοῦ φίλου του τὸν υἱόν! Ἐνῶ διέβαινον ἐμπροσθέν του ἐδίστασα, νὰ γνωρισθῶ ἢ ὄχι; Καλλιτέρον ὄχι, καὶ ἐπροχώρησα. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγα βήματα μετενόησα. Μοῦ ἤλθε διὰ μιᾶς εἰς τὴν μνήμην ὀλόκληρος ἡ περίοδος τῆς ἐν Χίῳ διαβιώσεώς μας, καὶ ἡ ἀνά πᾶσαν ἐσπέραν περιμενομένη ἐπίσκεψίς του, ἐνθυμήθη τὸν πατέρα μου, καὶ ἠθέλησα νὰ θλίψω τὴν χεῖρα τοῦ γέροντος καὶ νὰ τῷ εἶπω ὅτι ὁ φίλος του ἀπέθανε. Ἐπέστρεψα πρὸς αὐτὸν καὶ ἐστάθη ἐνώπιόν του. Διέκοψε τὸ κάπνισμα ἐκεῖνος καὶ μὲ ἠτένισεν ἀπορῶν.

— Ἐχω νὰ σοῦ εἰπῶ δύο λόγια μυστικά, αὐθέντα μου.

— Ἐλα μέσα, παιδί μου. Τί θέλεις;

Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς αὐλῆς. Τὸν ἠκολούθησα καὶ ἐκλείσα ὀπισθὲν μου τὴν θύραν.

— Δὲν μὲ γνωρίζεις;

— Ὅχι. Ποῖος εἶσαι;

Τῷ εἶπον τὸ ὄνομά μου. Ὑψωσεν ἐκπληκτος τὰς χεῖρας, μὲ παρετήρησεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ ἀπάσας με τῆς χειρὸς μ' ἐφίλησε καὶ μ' ἔσυρεν εἰς τὸ δωμάτιόν του. Δὲν ἐπερίμενον ὅτι ἡ καρδία τοῦ ψυχροῦ ἐκεῖνου γέροντος περιέκλειεν ὅσην εὐαισθησίαν τότε μοὶ ἐπέδειξε. Μὲ ἠρώτησε τί ἐγίναμεν, πῶς ἐσώθημεν, καὶ διηγήθη τὰ καθεκαστα τῆς φυγῆς καὶ τοῦ πλάνητος βίου μας, τοῦ πατρός μου τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐν Τήνῳ διαμονὴν τῆς χήρας μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν μου. Μὲ ἠρώτησε διὰ τί ἐπανῆλθον, καὶ τῷ ἐξεμυστηρεύθη τὸν σκοπὸν μου. Ἠπόρησε πῶς ἐτόλμησα νὰ ἀψηφίσω τοὺς κινδύνους τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ μὲ παραινέσῃ νὰ παραιτηθῶ αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιστρέψω ὅθεν ἦλθον, ἀνύψωσε δὲ τοὺς ὤμους μειδιῶν, ὅτε ἀπεκρίθη ὅτι ἡ ἀπόφασίς μου εἶναι σταθερὰ καὶ δὲν δύναμαι νὰ μεταβάλω γνώμην. Ἠγέρθη καὶ τὸν ἀπεχαιρέτησα. Μοὶ ἔδωκε τὴν εὐχὴν του, μὲ ἠσπάσθη καὶ μὲ ὠδήγησεν εἰς τὴν θύραν. Πρὶν τὴν ἀνοίξῃ ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὄμου μου καὶ ἠθέλησεν ἐκ νέου νὰ μὲ προτρέψῃ νὰ λησμονήσω τὸν ταφέντα ἠσαυρόν καὶ νὰ φύγω ἐκ Χίου. Ἄλλ' ἡ δυσκολία ἦτο νὰ φθάσω ἕως ἐκεῖ ὅπου εὕρισκόμεν ἡδῆ. Πῶς ν' ἀναχωρήσω χωρὶς οὔτε καὶ νὰ ἰδῶ τὸν Πύργον μας;

— Τὸ ἔβαλες εἰς τὸν νοῦν σου καὶ ἐτελείωσεν, εἶπεν ὁ γέροντος δυσανασχέτων. Εἶσαι υἱὸς

τοῦ πατρός σου. Δὲν ἤκουε λόγον κ' ἐκεῖνος. Πήγαινε! Ἄν σκαλώσης πούποτε με Τούρκους, ἐπρόσθεσε μετὰ φωνῆς ἠπιωτέρας, μὴνυσέ με. Ὡς πρόξενος κατὶ δύναμαι, καὶ ἴσως σοῦ χρησιμεύσω. Ὁ Θεὸς μαζῆ σου!

Καὶ μοῦ ἤνοιξε τὴν θύραν. Ὁ ἥλιος ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν του, ἦτο δὲ δύο σχεδὸν ὥρων ἢ μέγροι τοῦ Πύργου μας ἀπόστασις. Ἐσπευσα τὸ βῆμα, διότι ἤθελον νὰ φθάσω ἐκεῖ πρὶν νυκτώσῃ. Πολικὸς ἀστὴρ ἦτο δι' ἐμὲ ὁ γνωστός λοφίσκος καὶ τὰ δένδρα τὰ κρύπτοντα τὴν θεάν τοῦ ἐπ' αὐτοῦ παρεκκλησίου μας. Ἐβάδιζον τυχέως μετὰ τὴν ἀξίνην ἐπὶ τοῦ ἀγένης, ὁ δὲ νοῦς μου ἐδούλευεν. Ἐσκειπτόμην πρὸ πάντων περὶ τοῦ μέλλοντος. Εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι θ' ἀνεύρω τοὺς δύο σάκκους, καὶ ἐσυλλογίζομην πῶς θὰ πωλήσω τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεῦη, σχεδιάζων πῶς διὰ τοῦ προϊόντος αὐτῶν θὰ μεταβῶ μετὰ τῆς οἰκογενείας μου εἰς Ἰταλίαν, εἰς Ἀγγλίαν ἴσως, καὶ ὅποιοι εἶδος ἐμπόριον ἐκεῖ θὰ διοργανίσω, ἡ δὲ φαντασία μου ἐπλαττεν εἰκόνας μελλούσης ἐπιτυχίας. Καθ' ὅσον ὁμως ἐπλησιάζον καὶ ἐξηπλοῦντο ἐπὶ τῆς ἐξοχῆς αἱ σκιαὶ τῆς ἐσπέρας ἤρχισεν νὰ μὲ καταλαμβάνῃ μυστηριώδες τι αἶσθημα ἀνησυχίας. Διὰ τί νὰ ἔλθω μόνος; Διὰ τί νὰ μὴν ἀφήσω τὸν Παντελῆν νὰ μὲ συνοδεύσῃ; Εἶχον θεωρήσει ἀσφαλές τὸν νὰ μὴ τὸν προσλάβω, φοβήθεις μὴ προκαλέσω ὑποψίας ἀν ἐφαινόμην ἐκεῖ μετὰ τὸν σύντροφόν μου καὶ τὸν ὄνον του. Μόνος ἠδυνάμην εὐκολώτερον νὰ κρυφθῶ, καὶ κατασκοπεύσω καὶ νὰ εἰσχωρήσω ἐντὸς τοῦ κήπου, τοὺς δὲ σάκκους πησίον τοῦ παρεκκλησίου, καὶ νὰ ἔλθω τὴν ἐπιούσαν μετὰ τὸν Παντελῆν νὰ τοὺς παραλάβωμεν. Ἄλλ' ἡδῆ μετενόουν καὶ ἠγχομην νὰ εἶχον τὸν Παντελῆν πλησίον μου. Ἡ γενναϊότης μου ἐκλονίζετο καθ' ὅσον ἠγγίξε τῆς ἐκτελέσεως ἡ ὄρα. Ἄλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον. Ἡμην παρὰ τὸν τοίχον τοῦ κήπου μας καὶ ἐβλεπον ἡδῆ ἐκ τοῦ δρόμου τὸ ἀνώγειον τῆς οἰκίας μας. Ἰδοὺ τοῦ μικροῦ μου δωματίου τὸ παράθυρον, ἰδοὺ τὰ δύο τοῦ κοιτῶνος τῶν γονέων μου, ἰδοὺ... ἀλλὰ διὰ τί ἔχουν καφάσια τὰ λοιπὰ παράθυρα; Μὴ ἔχω λάθος; Ὅχι... Κατοικεῖται ἡ οἰκία μας, κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων! Ἐγὼ δὲ εἰς τοὺς δρόμους βλέπω ὡς ξένος τοὺς τοίχους τῆς καὶ κατασκοπεύω ὡς κλέπτης τὰ παράθυρά της!

Ἠθέλησα νὰ ἰδῶ καλλιτέρον, νὰ κορέσω τοὺς ὀφθαλμούς μου μετὰ τῆς ἀποξενώσεώς μου τὸ θλιβερόν θέαμα, καὶ πηδῆσας τὴν ἀπέναντι τοῦ περιβόλου μας φραγὴν ἀνέβην εἰς τὸν ἀμπελώνον, τὸν ὅποιον ὁ δρόμος ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ κήπου μας. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἀνωφερές, ὥστε ἔβλεπον ἐκεῖθεν ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν μας. Ἐντὸς τῆς οἰκίας καὶ περὶ αὐτὴν δὲν ἐφαίνετο

ψυχὴ, ἀλλ' εἰς τὸν κήπον γέρον κηπουρὸς ἔσκαπτε μετὰ κόπου τὸ γῶμα. Ἄνεγνώρισα τὴν μορφήν του. Ἦτο ὁ ἰδικὸς μας κηπουρὸς, ὁ γέρον Γιάννης, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα εὗρον ὑπηρετοῦσαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαυρογένη ἐν Τήνῳ. Μετὰ πάσης χαρᾶς τὸν ἀνεγνώρισα! Οὐδ' ἦτο ἀμοῖρος ἐγωῦσμάου ἡ εὐχαριστήσις μου, διότι ἀπέκτων οὕτω βοηθὸν ἀσφαλῆ εἰς τὸ ἐπιχειρήματά μου, ἔφερον δὲ εἰς τὸν γέροντα, εὐπρόσδεκτον τῆς συνδρομῆς του πληρωμὴν, τὴν χαροποιὰν εἰδῆσιν ὅτι ἡ θυγάτηρ του ἔζη. Ἄλλὰ πῶς νὰ συνεννοηθῶ μετ' αὐτοῦ; Δὲν ἐτόλμων οὔτε νὰ τὸν κράξω, οὔτε νὰ εἰσέλθω ἐντὸς τοῦ κήπου. Ἄς περιμείνω μέχρις οὗ νυκτώσῃ, καὶ τότε κρυφίως εἰσχωρῶν μέχρι τῆς καλύβης τοῦ τὸν εὕρισκω, ἀναγνωρίζομαι καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν σύμπραξίν του. Ἄλλ' ἔβουε τότε; Ὁ ἥλιος εἶχε κρυφθῆ ὀπισθεν τοῦ βουνού, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ διαυγῆ οὐρανοῦ ἀνεπαύρατο ἀφθονον τὸ φῶς τῆς δειλῆς. Ἦτο φαιδρὰ θερμὴ ἔσπερα καὶ ἡσύχαζεν ἡ γῆ, ὑπὸ δὲ τὰ δένδρα ἐφαίνοντο τὰ συμμάσχει μεθ' ἡμῶν ἡ φύσις, ἡ δὲ γαλήνη τῆς ἐπαυξάνει τῆς ἀνησυχίου καρδίας τὸ βάρος.

Κατέβην ἐκ τοῦ ἀμπελώνου εἰς τὸν δρόμον καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸ παρεκκλησίον, μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν γῆν κεκλιμένην, ὥσει προσπαθῶν ν' ἀνεύρω ἐπὶ τοῦ γῶματος τὰ ἴχνη ἐκεῖνον μεθ' ὧν τσακίς ἐπορεύθη ἐκεῖ. Ἦμην εἰσέτι μακρὰν τοῦ περικυκλούμενου τὸν ναῖσκον ἄλσους, ὅτε εἶδον προβαίνουσας ἐκ τῶν δένδρων μορφὰς γυναικείας καὶ παιδία τρέχοντα περὶ αὐτάς. Κατέβαινον πρὸς ἐμὲ ἐνῶ ἐγὼ ἀνέβαινον, δὲν ἤμην δὲ πλέον ἐν καιρῷ νὰ ὀπισθοχωρήσω, ὅταν ἀνεκάλυψα ὅτι ἦσαν Τούρκισσαι. Τὰς συνώδευεν Ἀραψὺ εὐνοῦχος, τὸ ποδῆρες τοῦ ὁποίου φόρεμα δὲν ἐξεχωρίζετο μακρόθεν ἀπὸ τὰ τῶν γυναικῶν. Παρεμέρισα καὶ διέβη τὸ χαρμόμιον, τὰ δὲ παιδία ἠκολούθησαν παίζοντα. Ἐν μόνον ἐξ αὐτῶν, τὸ τελευταῖον, κοράσιον δωδεκαετῆς περίπου, δὲν ἔπαιζε μετὰ τῶν λοιπῶν ἀλλ' ἐπεριπάτει ἡσύχως φέρον ἄνην εἰς τὴν μίαν χεῖρα, ἡ δ' ἄλλη ἐκρέματο εἰς τὸ πλευρόν του βαρεῖα. Ἐνῶ διέβαινον ἐνώπιόν μου ἐστάθη καὶ μὲ παρετήρησεν. Ἐξηκολούθησα ἐγὼ τὸν δρόμον μου. Αἶφνης ἀκούω ὀπισθὲν μου φωνὴν γλυκεῖαν ψιθυρίζουσαν τὸ ὄνομά μου. — Λουκῆ! Πρὶν ἢ προφθάσω νὰ σκεφθῶ ὅτι ἂν στραφῶ προδίδομαι καὶ ἂν φανερωθῶ κινδυνεύω, ἐστράφη. Ἐστράφη καὶ εἶδον τὸ κοράσιον ἰστάμενον ὀλίγα βήματα μακρὰν μου. Τὰ ἄλλα παιδία εἶχον προχωρήσει. Ἄμα μὲ εἶδε στοεφόρμενον ἐγονάτισεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τὴν ἐγνώρισα! ἠθέλησα νὰ κράξω: Δέσποινα! ἀλλ' ἔθεσε τὸ δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη καὶ ἐψιθύρισε βλέπουσά με: — Γλύτωτέ με Λουκῆ! Καὶ σκύψασα ἐπροσποιήθη ὅτι συλλέγει

άνθη, διότι ήκούσθη ή βραγχώδης φωνή του ευνούχου επιστρέφοντος διά να περιμαζεύσῃ τὸ ποιμνίον του. Ἡγέρθη ή Δέσποινα και έτρεξε πρὸς τὰ ἄλλα παιδιά. Ἐγὼ δὲ κρυπτόμενος ὄπισθεν τῶν δένδρων ήκολούθησα μακρόθεν τὴν συνοδίαν, μέχρις οὗ εἶδον τὸν Αἰθίοπα ἀνοίγοντα τὴν θύραν τοῦ κήπου μας και τὰς γυναίκας μετὰ τῶν παιδίων εἰσερχομένας ἐντὸς αὐτοῦ. Τελευταία εἰσῆλθεν ή Δέσποινα. Πρὶν διαβῆ τὴν θύραν έστράφη. Ἡσθάνετο ὅτι ἀκολούθῳ τὰ ἴχνη της. Εἰσῆλθε μετ' αὐτὴν ὁ φύλαξ τοῦ χαρεμίου και ή θύρα ἐκλείσθη.

Ἐκάθησα ὑπὸ τὰ δένδρα με τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῶν χειρῶν, προσπαθῶν νὰ συλλέξω τὰς ιδέας μου. Ἡ Δέσποινα εἰς χεῖρας Τούρκων, Τούρκων κατοικούντων τὸν Πύργον μας! Πῶς με ἀνεγνώρισεν ἀμέσως, ὡς νὰ μ' ἐπερίμενε! Ἡ ἐπίκλησίς της ἀντήγει εἰς τὰ ὠτά μου—«Γλύτωσέ με, Λουκῆ!» Ἴδου ὁ μυστηριώδης μαγνήτης ὅστις με εἴλκυεν εἰς Χίον, ἰδου πρὸς τί με ὠδήγησεν ή Θεία Πρόνοια! Ὡὰ τὴν σώσω! Ἄλλὰ πῶς; Και μετέβαινον ἀπὸ σχεδίου εἰς σχέδιον.

Ἐπῆλθεν ἐν τούτοις ή νύξ, ἀλλ' οὐχί τὸ σκότος εἰσέτι. Ἡ σελήνη εἶχε δύο περίπου ὥρων δρόμον μέχρις οὗ κρυφθῆ και ἐπρόβαινε βραδέως πρὸς τὴν δύσιν της, φωτίζουσα τὸν αὐρανὸν ἀνωθὲν μου. Αἱ ἀκτίνες της παιζούσαι με τῶν δένδρων τὰ φύλλα ἐσχημάτιζον μυρίας φαντασιώδεις σκιάς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὅπου ἐκαθήμεν, και τὰς ἐβλεπον, και ήκουον τὰς ὑλακὰς τῶν σκύλων εἰς τὰς ἀπεχούσας ἐπαύλεις, και τῶν γρύλλων περὶ ἐμὲ τὸν θόρυβον, και τοὺς ήχηροὺς τῶν βατράχων κοασμούς. Ὁ νοῦς μου ήτο ἀλλαχού και ήκουον χωρὶς νὰ προσέχω, ἀλλ' ἐνετυποῦντο εἰς τὴν μνήμην μου αἱ ἐξοχικαι τῆς σιωπηλῆς ἐκείνης νυκτὸς διαταραχαίς, και ή ὁσμὴ τῶν ἀνθῶν, και τὰ παίγνια τῆς σελήνης ὑπὸ τῶν δένδρων τοὺς κλώνους.

Ὅταν ἔδυσεν ή σελήνη, τὸ δὲ σκότος ἐκάλυψε τὴν ἐξοχὴν, ήγέρθη, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, και ἐπροχώρησα πρὸς τὸν δρόμον. Ἐβάδιζον ἀνευ δισταγμῶν, διότι ἐγνώριζον τί θέλω. Ἐσκέφθη και ἀπεφάσισα. Τὸ σχέδιόν μου ήτο προκεχαρημένον. Ἐβάδιζον πρὸς ἐκτελεσίν του και ὁ Θεὸς βοηθός!

Τὸ σκότος ήτο βαθύ, ἀλλὰ τὰ πάντα μοι ήσαν γνωστά ἐκεῖ, ὥστε ήδυνάμην με κλειστὸς τοὺς ὀφθαλμούς νὰ εὔρω τὸν δρόμον. Ὅταν ἐφθασα εἰς τὴν ἄκραν τοῦ περιβόλου ἐπήδησα τὸν τοῖχον, ὅστις ήτο ἐκεῖ χαμηλότερος, και εὔρεθην ἐντὸς τοῦ κήπου. Ἐστάθην ἀκίνητος παρὰ τὸν τοῖχον, προσέχων μὴ ήκούσθη τοῦ πηδήματός μου ὁ κρότος. Σιωπῆ περὶ ἐμὲ ἄκρα. Οὔτε σκύλου γαύγισμα, οὔτε φωνὴ ἀνθρώπου. Ὅλίγα βήματα με ἐχώριζον ἀπὸ τῆς κατοικίας τοῦ κηπουροῦ. Ἡ θύρα ήτο κλειστή, ἀλλ' ἔστρε-

ψα τὸν μάνδαλον και εὔρεθην ἐντὸς τῆς καλύβης. Πυσάκις τὴν ἐπεσκέφθη μικρὸς, πυσάκις ἐνταῦθα μ' ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν γονάτων του ὁ γέρον Γιάνης και ἐχόρτασε με τὰ ἐκλεκτότερα τοῦ κήπου προϊόντα τὴν παιδικὴν ὄρεξίν μου! Τὸ δωμάτιον ήτο σκοτεινόν, ἀλλ' ήκουον τὴν ήχηρὰν ἀναπνοὴν τοῦ κοιμωμένου γέροντος. Ἐπλησίασα πρὸς αὐτὸν ἀκροποδητί. Ἐφοδούμην μὴ ἐξυπνήσῃ πρὶν με ἀναγνωρίσῃ και ήθελον νὰ προλάβω τὸν τρόμον του. Ἐγονάτισα πλησίον του, ἔσκυψα και ἐπρόφερον σιγὰ τὸ ὄνομά του.

— Γιάνη, Γιάνη, εἴμ' ἐγὼ, ὁ Λουκῆς. Μὴ τρομάξῃς. Ὁ Λουκῆς.

Ἐξύπνησεν ὁ γέρον, ἐκράτει τὴν ἀναπνοὴν του, ἀλλ' οὐδ' ὠμίλησεν οὐδ' ἐκινήθη. Ἐνόμιζεν ἴσως ὅτι ὄνειρεύεται. Ἐθεσα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ βραχιονός του και εἶπον ἐκ νέου τὸ ὄνομά μου. Ἐνεκάθησεν ἐπὶ τῆς στρωματῆς του, ἀλλὰ παρήλθεν ὥρα ἱκανὴ μέχρις οὗ συνέλθη ἐντελῶς. Ἡθέλησε ν' ἀνάψῃ φῶς, ἀλλὰ τὸν ἐμπόδισα και ἐξηκολούθησαμιν εἰς τὸ σκότος τὴν συνομιλίαν. Ρίγος χαρᾶς τὸν κατέλαβεν ὅτε εἶπον ὅτι ή κόρη του ζῆ, ὅτι τὴν εἶδον εἰς Τῆνον και ὅτι θὰ ἐπιστρέψωμεν ἐκεῖ ὁμοῦ. Τῷ εἶπον διὰ τί ήλθον εἰς τὸν Πύργον και ἐξήτησα τὴν συνδρομὴν του. Ἡγέρθη ἀμέσως, ήτοιμάσθη ἐν βίᾳ και ήνοιξε τὴν θύραν τῆς καλύβης. Πρὶν ἐξέλθωμεν τὸν ἐκράτησα τῆς χειρός.

— Ποῖος κατοικεῖ τὸν Πύργον μας, Γιάνη;

— Τοῦ Νεσῆπ Ἄγα τὸ χαρέμι.

— Τί εἶναι ὁ Νεσῆπ Ἄγας;

— Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἀνατολιτῶν, οἱ ὅποιοι μᾶς κατέστρεψαν.

— Και αὐτὸς δὲν κατοικεῖ ἐδῶ;

— Αὔριον περιμένεται.

— Ἐχει Χριστιανὰς εἰς τὸ χαρέμι του;

— Μόνον τοῦ Καλάνη τὴν κόρην.

— Ὁ Καλάνης τί ἔγινε;

— Τὸν ἔσφαξαν οἱ Τούρκοι.

Ἐνθυμήθη τὸν θρῆνον τῆς Δεσποίνης ὅτε μετεβαίνωμεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον, ἀκολουθοῦντες τοὺς γονεῖς μας—«Ὡὰ σκοτώσουν τὸν πατέρα μου! Σκοτόνουν οἱ Τούρκοι! Ὡὰ τὸν σκοτώσουν!» Τὸ προαίσθημά της δὲν ἀνεδείχθη ψευδές, ἐσφάγη ὁ πατήρ της, ὁ δὲ ἰδικὸς μου ἀνεπαύετο εἰς τὸν ἔρημον τάφον του εἰς Σπέτσας!

Ἐξήλθωμεν τῆς καλύβης και διηυθύνθημεν ἐν σιωπῇ πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ κήπου, ὑπὸ τὴν γνωστὴν μηλέαν. Ἐδειξα εἰς τὸν γέροντα τὸ σημεῖον. Τὸ ἐνθυμούμην καλῶς. Ἐνόμιζον ὅτι βλέπω εἰσέτι τὸν πατέρα μου σκάπτοντα ἀντικρύ μου, και τοὺς δύο σάκκους εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ἀνοιγομένου λάκκου. Τοῦ κηπουροῦ ή ἀξίνη ἐκτύπησε τὸ χῶμα και ἀντήχησεν εἰς τὸν κήπον ὁ ὑπόκωφος κρότος.

— Μὴ μᾶς ἀκούσουν, Γιάνη. Σιγὰ σιγὰ!

— Δὲν ἔχει φόβον. Και ἂν μᾶς ἀκούσουν δὲν

βλάπτει. Ὡὰ νομίσουν ὅτι σκάπτω διὰ πόντισμα.

Ἐξηκολούθησεν ὁ γέρον, ήρχισα δὲ κ' ἐγὼ ἀντικρύ του με τὴν ἀξίνην μου ν' ἀνοίγω τὸν λάκκον. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ βραχιονές μου ἀνέβαινον και κατέβαινον μία φωνὴ τρυφερὰ μοι ἐφαίνετο ἀντηχοῦσα εἰς τὰ ὠτά μου—«Λουκῆ, γλύτωσέ με!» Πᾶς τῆς ἀξίνης κτύπος μου ἔλεγε δι' ἐκείνης τῆς φωνῆς: «Λουκῆ, Λουκῆ!»

Ἄφρονς ήκούσθη κρότος μετὰλλου πρὸς μετὰλλον. Ἐπήδησα ἐντὸς τοῦ λάκκου και ήρχισα ν' ἀπωθῶ με τὰς χεῖρας τὸ χῶμα. Ἡ ἀξίνη τοῦ κηπουροῦ ἔσχισε τὸν σάκκον. Τὸν ἀνύψωσα μετὰ προσοχῆς και τὸν ἀπέθεσα παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου. Ἰπ' αὐτὸν ήτο ὁ ἕτερος σάκκος. Τὸν ἔθεσα πλησίον τοῦ πρώτου και ἐγεμίσαμεν πάλιν με τὸ χῶμα τὸν λάκκον.

— Τώρα; ήρώτησεν ὁ γέρον.

— Τώρα, τοὺς σάκκους εἰς τοὺς ὄμους και ἐμπρός.

— Ποῦ πηγαίνωμεν;

— Εἰς Νεοχώρι.

— Ὁ δρόμος πολὺς και τὸ σκότος βαθύ.

— Τόσον τὸ καλλίτερον, Γιάνη. Δὲν θὰ μᾶς ἰδῆ κανεὶς.

— Ἄλλὰ πῶς θὰ ἐμῶμεν εἰς τὸ Νεοχώρι με τοὺς σάκκους εἰς τὸν ὄμον; Και αὐτὸς εἶναι σχισμένος. Ἡμποροῦν νὰ πέσουν τὰ πράγματα. Στάσου νὰ ἰδῆς.

Και ἔφυγε τρέχων ὁ Γιάνης. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε φέρων δύο κοφίνους ἔθεσεν εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἂν ἕνα σάκκον, τοὺς ἐκάλυψεν ἀνωθεν με λάχανα και χόρτα, ἐφορτώθημεν τοὺς κοφίνους εἰς τὴν ράγιν και ἐξεκινήσαμεν.

Ἐγάρραζε μόλις, ὅτε φθάσαντες πλησίον τοῦ Νεοχωρίου ἐκαθήσαμεν ἐπὶ φράκτου παρὰ τὸν δρόμον, διὰ νὰ περιμεινώμεν μέχρις οὗ ἐξημερώσῃ. Ἡμῖν κατάκοπος, ἐπόνουν οἱ ὄμοι και οἱ βραχιονές μου ὑπὸ τὸ ἀσύνθητες τοῦ φορτίου μου βάρος, ἀλλὰ δὲν ἐσκεπτόμην περὶ τοῦ καμάτου. Μία σκέψις κατεκυρίευσεν τὸν νοῦν μου, μία ἐπιθυμία κατεῖχε τὴν καρδίαν μου, και ήσθανόμην ὅτι τὰ πάντα χάριν αὐτῆς ήμην ἱκανὸς ν' ἀψήφισω. Ἡθελον νὰ λυτρώσω τὴν ὀρφανήν, ἥτις μ' ἐπεκαλέσθη.

Ὅταν ὁ ήλιος ἀνέτειλεν, ἐφορτώθημεν τοὺς κοφίνους ἐκ νέου και ἐξηκολούθησαμεν τὸν δρόμον μας, εἰσῆλθωμεν δὲ ἀνευ δυσκολίας εἰς τὸ χωρίον και κατηυθύνθημεν πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Ζενάκη. Δὲν ἐκρυψεν οὗτος τὴν εὐχαριστήσιν του ὅτε με εἶδεν εἰς τὴν αὐλήν του.

— Καλῶς τον, ἀνέκραξε. Τὰ ἐκαταφέραμεν λοιπὸν χωρὶς νὰ σκαλώσωμεν;

Και ἰδὼν ὀπισθὲν μου τὸν Γιάνην με ήρώτησε τίς εἶναι. Τῷ εἶπα ὅτι εἶναι ὁ κηπουρός μας.

— Μοὶ ἐπρόσφερες τὴν συνδρομὴν σου, ἐξηκολούθησα, και ἐρχομαι νὰ τὴν ζητήσω.

— Τί θέλεις; Σὲ εἶδε κανεὶς; Σὲ κυνηγοῦν Τούρκοι;

— Ὅχι, ἀλλὰ κατοικοῦν τὸν Πύργον μας Τούρκοι, και εἶναι σκλάβοι ἐκεῖ Χριστιανή, τῆς ὁποίας ὁ πατήρ ήτο πατρικὸς μου φίλος. Ἡ κόρη με εἶδε, μ' ἀνεγνώρισεν, μ' ἐπεκαλέσθη, και πρέπει νὰ τὴν σώσωμεν.

— Πῶς θὰ τὴν σώσωμεν; Μὴ σοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν νὰ τὴν κλέψωμεν;

— Νὰ τὴν ἐξαγοράσωμεν, ἀπεκρίθη.

— Και ποῦ τὰ χρήματα; Οἱ Τούρκοι πωλοῦν ἀκριβὰ τὸ ἀνθρώπινον κρέας, ὅταν μάλιστα εἶναι τρυφερὸν.

— Δὲν ἔχω χρήματα, ἀλλ' ἔχω τοὺς σάκκους αὐτοὺς, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς μ' ἐβόηθησε νὰ εὔρω.

— Ἄλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἰδικὰ σου μόνον; ἀνήκουν και εἰς τὴν μητέρα και εἰς τὰς ἀδελφάς σου. Δὲν τὰ ἐκρυψεν ὁ πατήρ σου διὰ νὰ τὰ μεταχειρισθῆς σὺ ὅπως θέλεις.

— Τὸ ἐσκέφθη πολὺ πρὶν τὸ ἀποφασίσω, ἀλλ' εἴμαι βεβαίος ὅτι δὲν δυσχερεστῶ τοῦ πατρός μου τὴν ψυχὴν μεταχειριζόμενος οὕτω τὴν κληρονομίαν του, και ὅτι ἀπὸ τὴν μητέρα μου εὐχὰς μόνον και εὐλογίας θ' ἀκούσω, ὅχι παράπονα. Ὡς πρὸς τὰς ἀδελφάς μου, ἔχω τὴν πεποίθησίν μου εἰς τὸν Θεόν, ὅτι θὰ μ' ἀξιώσῃ νὰ τὰς προκίσω πλουσιώτερον ἀπὸ τὸ ἀνάλογόν των εἰς αὐτὰ τὰ κειμήλια.

— Λοιπὸν εἶσαι ἀποφασισμένος νὰ τὰ δώσης ὅλα;

— Ὅλα ἐὰν εἶναι ἀνάγκη.

Ἡ ἔκφρασις τοῦ Ζενάκη ἐμαρτύρει ὅτι δὲν κατεδίκαζεν οὐδαμῶς τὴν ἀπόφασίν μου. Ἡρώτησε και ἔμαθε πληρεστεράς περὶ τῆς κόρης πληροφορίας, ήθελσε δὲ νὰ ἰδῆ κατὰ πόσον τῶν σάκκων τὰ περιεχόμενα ήδύναντο νὰ ἱκανοποιήσωσι τοῦ Τούρκου τὰς ἀξιώσεις και μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸ ὑπερῶν ἐντὸς τοῦ κοιτώνος του, ὅπου ἐκενώσαμεν τοὺς σάκκους και ἐχύθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κοχλιάρια μικρὰ και μεγάλα, και δίσκοι, και ζάρφια, και σκεῦη παικίλια χουσαῖ και ἀργυρᾶ, ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν πολυτέλειαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅποτε αἱ οἰκίαι δὲν ἐπληροῦντο ὑπὸ τῶν προϊόντων τῆς τέχνης τῶν Παρισίων ή τῆς Βιέννης, τῶν βαρυνόντων τὰς τραπέζας πρὸς ἐπίδειξιν οὐχί δὲ πρὸς χρῆσιν. Τότε τὰ κοσμήματα ήσαν ὀλίγα ἀλλὰ πολύτιμα, μεταδιδόμενα δὲ ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἐσχημάτιζον ἀποταμίευμα ἀληθές και καταφύγιον εὐχρηστον ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Παρικάλεσα τὸν Ζενάκη νὰ ἐπισπεύσῃ τὰς μετὰ τοῦ Ἄγα διαπραγματεύσεις, διὰ νὰ προλάβωμεν και ἀναχωρήσωμεν ἐκ Χίου προτοῦ ἐκπλεύσῃ ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἀλλ' ὁ γέρον δὲν ἐβιάζετο και ἐξῆτει νὰ χαλινώσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν μου. Ἰπὸ τὴν ψυχρὰν ὄμωσ και κα-

τηρή μορφήν του εκρύπτετο καρδιά αγαθή και γενναία. Ἐνῶ μ' ἐπέπληττεν ἀφ' ἐνός και με εἰρωνεύετο, διέταξεν ἀφ' ἑτέρου νά ἐτοιμάσωσι τήν ἡμίονόν του και ἀνεχώρησεν ἐντός ὀλίγου διά τόν Πύργον μας.

*Ἀμα ἀνεχώρησεν ἔτρεξα πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ Παντελῆ. Ἡ παρὰ τας τῆς ἐκ τοῦ χωρίου ἀπουσίας του ἤρχιζε νά στενοχωρῆ τόν ἀγαθόν χωρικόν. Ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τήν σύζυγόν του.

— Τί θά λέγῃ ἡ Παρασκευῆ, ἐπανελάμβανε. Ἐὰ μᾶς ἐχρῆ διά χαμένους.

— Μὴ σέ μέλη, Παντελῆ. Σοῦ ὑπόσχομαι νά ἦσαι ὅπως αὐρίον τὸ πρῶτ. Καὶ ἡ Παρασκευῆ θά μείνῃ εὐχαριστημένη. Ἐὰ τῆς χάρισι ὄλον τὸ ἀπόλητον χαβιάρι μου, πρῶτα διά τόν κληρονόμον ὁποῦ σοῦ ἐτοιμάζει.

Πόσον βραδέως παρήλθον τῆς πρώτας ἐκείνης αἱ ὥραι. Τὸ πλεῖστον αὐτῆς διήλθον εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ζενάκη, ὅπισθεν τῆς οἰκίας του, περιφερόμενος ἄνω και κάτω και προσπαθῶν ν' ἀναπλάσω διά τῆς φαντασίας τὰ εἰς τὸν Πύργον μας κατὰ τήν ὥραν ἐκείνην λεγόμενα και τὰς περὶ ἐξαγορᾶς τῆς Δεσποίνης διαπραγματεύσεις. Τὸ τί λέγει ὁ Ζενάκης ἦτο εὐκόλον νά τὸ ὑποθέσω, ἀλλὰ τί ἄρα γε ὁ Τοῦρκος ἀποκρίνεται; Δέχεται ἀντάλλαγμα, ἢ ἐπιμένει νά κρατήσῃ τήν Χριστιανήν, ὡς μέλλοντα τοῦ χαρμίου του στολισμόν; Καὶ μοῦ ἦναπτον αἱ παρειαὶ και ἠγειρόμενη και ἐκαθήμενη, πᾶς δὲ κρότος εἰς τήν οἰκίαν, πᾶσα φωνὴ εἰς τήν ὁδὸν μοῦ ἐφαίνοντο ὅτι συνέχονται με τῆς Δεσποίνης τήν λύτρωσιν.

Ἐπὶ τέλους ἐπέστρεψεν ὁ Ζενάκης, δὲν ἐπέστρεψε δὲ μόνος. Τὸν ἤκουσα ὀμιλοῦντα τουρκιστί εἰς τήν αὐλήν. Τίς τὸν συνοδεύει; Ὁ Ἄγγας μήπως; Μὴ ἔφερε τήν Δέσποιαν; . . . Ἐκρυπτόμενη ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου, εἶχον δ' ἀντικρῦ μου τὸ παράθυρον τοῦ κοιτῶνος, ὅπου ἦσαν παρατεταγμένα τὰ λύτρα τῆς κόρης. Ἡκουον ὀμιλοῦντας ἐντός αὐτοῦ τὸν Ζενάκην και τὸν Τοῦρκον, ἀλλὰ δὲν διέκρινα τί ἔλεγον. Ἀφῆνης τοὺς βλέπω πλησιάζοντας εἰς τὸ παράθυρον. Ὁ Ἄγγας, Τοῦρκος μεγαλοπρεπῆς, ἐκράτει δίσκον και ἐφαίνετο ἐξετάζων τὸ βᾶρος του, ὁ δὲ Ζενάκης, κρατῶν ἄλλα εἰς τὰς δύο χεῖρας σκεύη, τῶ τὰ ἐπεδείκνυε. Ἀνεπερώθησαν αἱ ἐλπίδες μου. Ἐξετάζει ὁ Τοῦρκος, ἄρα δὲν ἀρνεῖται. Ἀπεσύθησαν τοῦ παραθύρου και ἤκουσα τήν φωνήν τοῦ οἰκοδεσπότου προστάζοντος νά φέρωσι καφέν. Πήκουσα βραδύτερον τήν θύραν τῆς αὐλῆς ἀνοιγομένην και τὸν Ζενάκην ἀποχαιρετίζοντά τὸν Ἄγγαν. Ἡ θύρα ἐκλείσθη ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐκινήθην. Δὲν εἶχον τὸ θάρρος νά ἐξετάσω τί ἀπέγγινεν. Ἦλθεν ὁ Ζενάκης και με εὔρεν εἰς τὸν κῆπον.

— Τὰ ἐσυμβιβάσαμεν, Λουκῆ. Πηγαίνει νά μᾶς φέρῃ τήν κόρην. Ἀπόψε θά τήν ἐχωμεν.

Ἐγύθην εἰς τὸν λαιμόν του και τὸν ἐφίλησα και ἐκλαυσα. Διατί ἐκλαυον; Μὴ ἡ καρδιά γνωρίζει διὰ τί πάλαι; Μὴ ἐπιδέχεται ἀνάλυσιν τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδομυγον αἰσθημα; Δὲν ἦλθον χάριν τῆς Δεσποίνης εἰς Χίον, ἀλλ' ὅμως τότε, ἐνῶ ἐπερίμενον νά τήν φέρῃ ὁ κάτοχός της, μοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωὴ μου ὀλόκληρος εἰς ἐκείνην συνεκεντροῦτο. Δὲν ἐσκεπτόμην περὶ τοῦ θησαυροῦ, οὔτε περὶ τῶν σχεδίων τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς εὐρέσεώς του ἐβάσιζα. Ἐσκεπτόμην μόνον μετὰ πόσης χαρᾶς θά φέρω τήν ὄρφανήν κόρην εἰς τῆς μητρὸς μου τὰς ἀγκάλας.

Περὶ τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν ὁ Ἄγγας φέρων τήν Δέσποιαν, ἀνεχώρησε δὲ μόνος με τὸς δύο κοφίνους τοῦ Γιάννη ἐπὶ τοῦ ζώου του. Ἀφοῦ ἀνεχώρησε μ' ἐκράζεν ὁ Ζενάκης εἰς τὸ δωμάτιόν του. Ἡ Δέσποινα ἔτρεξε πρὸς ἐμὲ ἄμα εἰσῆλθον. Ἦθελε νά θυμιάσῃ, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νά προφέρῃ εἰμὴ μόνον τ' ὄνομά μου. Λουκῆ, Λουκῆ! Καὶ ἔρρεον τὰ δάκρυά της. Τῆ ἔτεινα τὰς χεῖρας. Τὰς ἤρπασε και ἠθέλησε νά τὰς φιλήσῃ. Τὴν ἔσυρα ἐπὶ τοῦ στήθους μου, ἀλλὰ δὲν τὴν ἠσπᾶσθην. Δὲν ἐτόλμησα.

Τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Νεοχωρίου μετὰ τοῦ Γιάννη. Ὁ ὄνος τοῦ Παντελῆ ἔφερε τήν Δέσποιαν μετημφισμένην εἰς παιδα χωρικόν, ἀσφαλείας χάριν. Ἡ καλὴ Παρασκευῆ μᾶς ὑπεδέχθη με ἀνοιχτάς ἀγκάλας, χάρις δὲ εἰς τὸν σύζυγόν της εὔρομεν εἰς τὸν λιμενίσκον, ὅπου ὁ Κεφάλας με εἶχεν ἀποθιβάσει, πλοιάριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου τήν ἐπιούσαν ἑσπέραν ἀπεπλεύσαμεν με ἄνεμον οὐρίον, και τήν ἐπαύριον πρῶτ ἀφίχθημεν σώοι εἰς Τήνον.

Ἡ χαρὰ τῆς μητρὸς μου ὅτε με ἐπανεῖδε δὲν περιγράφεται. Τὰ χαρμύσνα τότε δάκρυά της ἦσαν τὸ μέτρον ὅσης λύπης ὑπέφερε κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου.

— Δὲν σοῦ ἔφερον τὰ κειμήλιά σου, μάνα μου. Ἰδοῦ τί σοῦ ἔφερον.

Και ὤθησα τήν Δέσποιαν πρὸς τήν ἀγκάλην της. Τὸ ἐγνώριζον ὅτι τήν ὠδήγουν εἰς μητρὸς ἀγκάλην, τὴν δυστυχῆ ὄρφανήν!

Ἐπανέλαθον ἀμέσως τὰς ἐργασίας μου, πραγματοποιήσας τὸ πρὸ τίνος ματαιωθῆν σχέδιον τοῦ συνεταιρισμοῦ, και μετέβην εἰς Σύρον, ὅπου μετ' οὐ πολὺ μετέφερον τήν οἰκογένειαν. Ὁ Θεὸς ὑλόγησε τοὺς κόπους μου, ἐπροίκισα και ὑπάνδρευσα τὰς ἀδελφάς μου μετὰ τῶν συνεταιρίων μου, τέσσαρα δὲ ἔτη μετὰ τὴν τελευταίαν ἐν Χίῳ ἀναχώρησίν μου, ἐνυμφεύθη με τὴν εὐχὴν τῆς μητρὸς μου τήν Δέσποιαν.

Ὁ βίος ἡμῶν διήλθεν εὐτυχῆς ἐκτοτε, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν μέσῳ τῆς ἐπελοῦσῃς εὐημερίας ἐληψόμεθα τῆς νεότητος τὰς δοκιμασίας. Συχνάκις, ὅτε βλέπω στολισμένας τὰς θυγατέρας και τὰς ἐγγόνας μου, τὴν δὲ σύζυγόν μου περικοσμοῦσαν με τοὺς συρμούς τῆς Εὐρώπης

τὰς λευκὰς της τρίχας, ἐνθυμίζω εἰς αὐτὴν τὸ βρακίον τὸ ὁποῖον ἐφόρει, ὅτε τὴν ὠδήγουν μεταμφισμένην ἐπὶ τοῦ ὄνου τοῦ Παντελῆ, και γελῶμεν και οἱ δύο και εὐχαριστοῦμεν ἐκ βᾶθους καρδίας τὸν Θεόν. Δ. ΒΙΚΕΛΑΕ.

Η ΠΑΝΩΛΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέψθη ἡ πανώλης πρὸ πενήκονταετίας. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828 διεδόθη, ὅτι ἡ πανώλης ἀνεφάνη ἐν τῇ νήσῳ Ζέα. Ἡ εἰδησις δὲν ἦτο ἀκριβῆς, πλὴν ἐκ ταύτης λαθῶν ἀφορμῆν ὁ Καποδίστριας ἐπελήφθη τοῦ ὄργανισμοῦ ὑγειονομικῶν μέτρων. Μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας ἡ πανώλης ἀνεφάνη ἐν Ἰγδρα και ἐν Σπέτσαις, ἀπεδόθη δὲ εἰς πλοῖον ἐλληνικόν τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψεν εἰς τὰς νήσους ταύτας, ἀφοῦ συνεκοινωνῆσε μετὰ τῶν Ἀράβων εἰς Μεθώνην δι' ἀνταλλαγὴν αἰχμαλώτων. Ὁ Καποδίστριας ἐπολέμησε τὴν νόσον δι' αὐστηροῦ συστήματος ἀπομονώσεως τῶν μεμολυσμένων μερῶν ἀπὸ τῶν καθαρῶν. Ἡ διακοπὴ τῶν συγκοινωνιῶν και τῆς ἐργασίας και οἱ φόβοι τῆς περαιτέρω διαδόσεως τοῦ λοιμοῦ προσετέθησαν εἰς τὰς τόσας δυσχερείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ πανώλης ἐποίει θραύσιν ἐν τῷ κατὰ τὴν Πελοπόννησον στρατῷ τοῦ Ἰμβραῆμ πασᾶ και ἰδίως ἐν Μεθώνῃ. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1828 ἡ πανώλης ἀνεφάνη και εἰς Καλάβρυτα και εἰς τι οὐ μακρὰν τῶν Καλαβρυτῶν ἀπέχον χωρίον Βράχοι. Ἐν γένει ἡ ἐπιδημία ἐκείνη ἔφερε χαρακτηριστῆρα ἦπιον, δὲν ἐξετάθη και τὰ θύματα ὑπῆρξαν ὀλίγα μετὰ τῶν χριστιανῶν. Ἀπεναντίας ἔνεκα τῆς κακῆς αὐτῶν διαίτης και τῆς συγκεντρώσεως, πολλοὶ ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἀπέθανον τότε ὑπὸ τῆς πανώλους, και τὰ τελευταῖα δὲ ἔγνη τῆς ἀσθενείας ἐξηλειφθησαν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ πανώλης ἀνεφάνη ἐν Ἑλλάδι και κατὰ τὸν Μάρτιον 1837 ἐν Πόρῳ, ὅπου ἐφόνευσε πολλοὺς ἐν μέρει ἔνεκα τῶν ἀσυνέτων μέτρων τῆς τότε κυβερνήσεως. Διήρκεσεν ἐν ὄλῳ μῆνας τέσσαρας, περιωρίσθη δὲ και κατεστάλη διά τῶν καταλλήλων μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ τελευταῖος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς Πόρον σταλεῖς πεπαιδευμένος ἱατρός Πέτρος Κ. Ἡπίτης.¹

Ἐνῶμα και σκέψεις ἠθικαὶ τοῦ δουκὸς
ΔΕ-ΛΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ

[Μετάφρασις Γ. Ζωγιοῦ.]

101.

Πολλάκις ὁ ἀνθρώπινος νοῦς συλλαμβάνει αὐτομάτους τῶν πραγμάτων ἰδέας τοσοῦτον ἐντελῶς, ὥστε και διὰ τέχνης πολλῆς δὲν θά ἦ δυνατόν νά μορφώσῃ αὐτῶν ἐντελεστέρας.

102.

Πάντοτε τὸν νοῦν ἐξαπατᾷ ἡ καρδιά.

1 Ὁρα.

103.

Οἱ τὸν νοῦν αὐτῶν γινώσκοντες τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀγνοοῦσιν.

104.

Καθὼς τὰ πράγματα οὕτω και οἱ ἀνθρώποι ἴδιον ἔχουσιν ἀπόψεως σημείον. Καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν διαγινώσκονται ἐκ τοῦ πλησίον, ἄλλων δὲ μόνον πόρρωθεν διακρίνεται ἡ ἀληθῆς αὐτῶν εἰκὼν.

105.

Λογικὸς δὲν εἶναι ὁ κατὰ τύχην ἀνευρίσκων τῶν πραγμάτων τὸν λόγον, ἀλλ' ὁ γινώσκων και διορῶν αὐτόν, και τερπόμενος ἐν αὐτῷ.

106.

Πρὸς ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων κατάληψιν ἀπαιτεῖται ἡ γνώσις πάσης αὐτῶν λεπτομερείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λεπτομέρεια χωρεῖ ἐπ' ἀπειρον, τοῦ ἀνθρώπου αἱ γνώσεις και ἐπιπόλαιοι εἶναι και ἀτελεῖς.

107.

Κατὰ τινὰ τρόπον διαθρύπτεται ἡ θέλουσα νά δείξῃ ὅτι ἐπιμελῶς ἀποφεύγει τὰς διαθρύψεις.

108.

Ὁ νοῦς δὲν δύναται νά ὑποκριθῆ ἐπὶ πολὺ τὸ πρόσωπον τῆς καρδίας.

109.

Τῆς νεότητος αἱ ὀρέξεις μεταβάλλονται ἔνεκα τῆς ζήσεως τοῦ αἵματος αὐτῆς· αἱ δὲ τοῦ γήρατος παραμένουσιν ἐκ συνηθείας.

110.

Οὐδὲν φιλοδωροῦμεν τοσοῦτον ἀφθόνως, ὅσον τὰς συμβουλὰς.

111.

Ὅσον πλεῖστον ἀγαπῶμεν ἑταίραν τινὰ, τοσοῦτον ἐγγυτέρα εἶναι ἡ πρὸς αὐτὴν ἡμετέρα ἀπέχθεια.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Παιδικὴ ἀπόκρισις.

Μαρία (ἀδελφὴ πρεσβυτέρα). Ἄχ! Ἐλένη μου, μ' ἀφάνισε τὸ δόντι μου. Ἐτσι μ' ἔρχεται νά το βγάλω νά ἐλευθερωθῶ.

Ἐλένη (ἀδελφὴ μικροτέρα, εἰς ἣν οἱ γονεῖς διδουσι πάντοτε τὰ παλαιὰ φορέματα και ὅ τι ἄλλο μετεχειρίσθη ἡ Μαρία). Ὄ! μὴ, Μαρία μου! μὴ το βγάλῃς, διότι ἡ μητέρα θά μοῦ το βάλῃ ἔμένα!

— Καλέ, τί κατάστασις εἶν' αὐτῆ; ἔλεγε πρῶταν τινὰ κύριός τις πρὸς τὸν ὑπρέτην του, πρῶτ πρῶτ καὶ μὲν καὶ σὺ ἐπῆγες νά μεθύσῃς; — Μὲ συμπάθειο, ἀφεντικῶ, εἰμ' ἀπὸ τὰ χθὲς τὸ βράδυ, ἀπεκρίθη ὁ οἰνοβαρῆς θεράπων μάτην προσπαθῶν νά στηριχθῆ ἐπὶ τῶν κλονουμένων ποδῶν του.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * * Μειγίστη ἀπάτη τὸ νὰ μετρᾷ τις τὸν βαθμὸν τῆς ἰδιοτελείας τῶν χαρακτήρων κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς περιουσίας· συνήθως ἡ ἀπληστία συναυξάνει μὲ τὴν εὐπορίαν, καὶ οἱ ἀπορώτεροι δὲν εἶνε καὶ οἱ πλέον πτωχοί.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Τὰ καπνίζοντα παιδιά.

Ὁ καπνὸς ὡς γνωστὸν ἔχει καὶ τοὺς ὑπερ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐναντίους. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν θεωροῦσιν αὐτὸν ἀβλαβῆ καὶ ἀνεπιληπτον, πηγὴν πολὺτιμον ἀνακουφίσεως τοῦ πνεύματος καὶ μάλιστα παραμυθίας τῶν τεθλιμμένων, οὗτοι δὲ τούναντίον τὸν κατηγοροῦσιν ὡς αἴτιον πάντων τῶν δεινῶν τῶν μαστιζόντων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπαιτοῦσι τὸν παντελῆ αὐτοῦ ἐξοστρακισμόν.

Προδήλως βέβαια καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ καὶ οἱ κατήγοροι μεγαλοποιοῦσι τὸ πρᾶγμα. Ἄλλ' ὑπάρχει ὅμως σημειῶν τι ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι καθ' ὃ φελοῦσιν ἀμφότεροι νὰ συμφωνήσωσι, τούτεστι τὰ εἰς τοὺς παῖδας ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα τοῦ καπνοῦ.

Τούτο δὲ τοσοῦτο μᾶλλον ὀφείλομεν πάντες νὰ ἐξετάσωμεν, καθ' ὅσον συχνότατα βλέπομεν τρυφεροὺς παῖδας ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ καπνίζοντας χωρὶς οὐδὲν νὰ ὑποπεύωσιν εἰς ὅποιον κίνδυνον ἐμβάλλουσιν ἑαυτούς.

Ἰατρός τις (M. E. Decaisne) ἀρμοδιώτατος περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐποίησε πλείστας ὄσας παρατηρήσεις, ὧν παραθέτομέν τινας, τὰς ἐξῆς·

Ἐκ τριακονταοκτὼ παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 9 μέχρι 15 ἐτῶν καπνίζόντων μᾶλλον ἢ ἤττον, παρετήρησεν ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ ὅτι τὰ εἰκοσιεπτά ἐπαθον ἐπαισθητῶς. Τούτων δὲ πάλιν εἰκοσιδύο ἐπαθον διαφόρους διαταράξεις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, καρδιακοὺς παλμούς, δυσπεψίαν, νοθρότητα διανοητικὴν καὶ κλίσιν μᾶλλον ἢ ἤττον σφοδρὰν εἰς τὰ πνευματώδη ποτά.

Τρεῖς δὲ τούτων εἶχον διαλείψεις τοῦ σφυγμοῦ. Ὅκτὼ δὲ παίδων τὸ αἷμα ἀναλυθὲν ἀπέδειξεν ὅτι ἐπαισθητῶς εἶχεν ἐλαττωθῆ ἡ συνήθης ποσότης τῶν αἰμοκυττάρων. Δώδεκα ἔπασχον συχνὴν αἰμορραγίαν τῆς ρινός, δέκα εἶχον ὑπνον ταραχώδη, τέσσαρες εἶχον ἐλαφρὰς ἐξελκώσεις τῆς βλενώδους μεμβράνης τοῦ στόματος, αἵτινες ἐξηλείφοντο μετὰ τινῶν ἡμερῶν διακοπῆν τοῦ καπνίσματος.

Παῖδιον τι ἐπαθεν ὑπὸ πνευμονικῆς φθίσεως· ἀπεδείχθη δὲ ὅτι αὕτη προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς μεγίστης ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος, προελθούσης ἐκ καταχρήσεως τοῦ καπνοῦ.

Ἐκ τῶν τριακονταοκτὼ τούτων παιδίων ὁκτώ μὲν ἦσαν ἡλικίας 9 μέχρι 12 ἐτῶν καὶ δε-

καεννέα 12 μέχρι 15. Καὶ ἔνδεκα μὲν ἐκάπνιζον πρὸ ἐξαμηνίας, ὀκταμηνίας ἢ καὶ ἔτους, δεκαεξὶ δὲ πρὸ διετίας καὶ πλέον. Τούτων δὲ τὰ πεισθέντα νὰ κόψωσι τὸν καπνὸν, εἶδον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξαφανισθέντα ἐν μιᾷ ἐξαμηνίᾳ τὰ τῶν ἀσθενειῶν συμπτώματα.

Ἐτερόν τι παιδίον ἔνδεκαετὲς ἐκάπνιζε πρὸ ἔτους. Καίτοι δὲ ἦτο κράσεως ἰσχυρᾶς καὶ ἐτρέφετο καλῶς, μετ' οὐ πολὺ ἡ ὄψις του ἐγένετο ὠχρὰ καὶ ἐπρόσθη ὀλίγον τὸ βλέμμα του ἐνωθρότητος, ὁ σφυγμὸς του ἡμβλύθη καὶ τὸ αἷμα του ἀναλυθὲν ἀπέδειξεν ἐπαισθητῆν ἐλάττωσιν τῶν αἰμοκυττάρων. Ἐπέβαλον δὲ εἰς τὸν παῖδα τοῦτον τὴν διακοπὴν τοῦ καπνοῦ καὶ μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας ἀνέλαβε τὴν ὑγιειάν του.

Ὁ υἱὸς εὐκαταστάτου τινὸς γεωπόνου οὐδέποτε ἀσθενήσας μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 13 ἐτῶν κατελήθη ὑπὸ αἰμοπτύσεως καὶ βηχός. Ὁ ἰατρός ἐξετάσας τὸν παῖδα ἐβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν φυματίων κατὰ τὰς κορυφὰς ἀμφοτέρων τῶν πνευμόνων, καὶ τὸ κακὸν προώδευε γιγαντιαίως βήμασιν, ὥστε τὸ παιδίον μετὰ ὀκτὼ μῆνας ἀπέθανε. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι ἐκάπνιζεν ἀπὸ 11 ἐτῶν.

Ἐπιλείπει ἡμᾶς ὁ χρόνος ἐὰν θελήσωμεν νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα πάσας τὰς παρατηρήσεις, ἐξ ὧν ὅμως ἀποδείκνυται ὅτι οὐ μόνον ἐκ τῆς καταχρήσεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς χρήσεως τοῦ καπνοῦ τὸ αἷμα τῶν παιδίων ἀλλοιοῦται καὶ ἐπέρχονται τὰ εἰς τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην παρεπόμενα συμπτώματα. Ὁ νοῦς των ἀμβλύνεται καὶ γίνεται νοθρὸς καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς ἀκράτου ὀρέξεως πρὸς τὰ πνευματώδη ποτά.

Ὅθεν πᾶς ὁ κηδόμενος τῆς ὑγιείας τῶν παιδίων, ὀφείλει νὰ τοὺς ἀποκωλύῃ τοῦ καπνίζεῖν. Ἀλλὰ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ κατορθωθῆ τοῦτο; Ἐνταῦθα ἴσα ἴσα εἶνε τὸ ζήτημα, οὗ τὴν λύσιν παρ' οὐδενὸς ἄλλου προσδοκῶμεν ἢ παρὰ τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων. **

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ἐπάρχουσιν ἔτι ἀνθρώποι κοιμώμενοι ἐπὶ ἀγυροστρώματος εἴτε κατὰ κλίσιν, εἴτε κατὰ συνήθειαν, εἴτε καὶ χάριν οικονομίας. Εἰς τούτους συνιστῶμεν τὸ ἄχυρον τοῦ ἀραβοσίτου ὡς τὸ καταλλήλοτατον πάντων τῶν ἄλλων ἀχύρων, διότι δὲν κόπτεται εὐκόλως καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διαρκεῖ πολὺν χρόνον. Πρὸς δὲ τούτοις προτρέπομεν αὐτοὺς νὰ μὴ μεταχειρίζωνται ἄχυρον κριθῆς, διότι κατὰ τινὰ γερμανὸν ἰατρὸν τὸ τῆς κριθῆς ἄχυρον δύναται νὰ γείνη εἰς τὸ σῶμα αἴτιον δερμικῶν νοσημάτων. *Α